

Är framtiden kulturens re-renässans?

UNDERLAGSRAPPORT 1 TILL FRAMTIDSKOMMISSIONEN

EVA BERGQUIST

Är framtiden kulturens re-renässans?

Underlagsrapport 1 till Framtidskommissionen

REGERINGSKANSLIET

Statsrådsberedningen

Underlagsrapport nr 1 till Framtidskommissionen.

Samtliga underlagsrapporter finns att ladda ned gratis på www.framtidskommissionen.se eller kan beställas från Fritzes kundtjänst.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Omslag: Blomquist Annonsbyrå.

Tryckt av Elanders Sverige AB
Stockholm 2012

ISBN 978-91-38-23793-9

Förord

Sverige är på många sätt ett bra land att leva och verka i, men historisk framgång är ingen garanti inför framtiden. Både Sverige och världen står inför stora utmaningar på olika områden. För att Sverige ska kunna vara fortsatt framgångsrikt ställs det därför höga krav, inte minst på analysen av olika förändringsprocesser och vilka utmaningar de för med sig.

Mot den bakgrunden tillsatte regeringen i november 2011 Framtidskommissionen med syfte att identifiera de utmaningar som det svenska samhället står inför på längre sikt. Den här rapporten är ett underlag till Framtidskommissionen.

Syftet med den här rapporten är att analysera och diskutera kulturens roll för samhällets utveckling och förmåga att möta olika utmaningar. Att kulturen är oerhört viktig för människor är välkänt, men över tid har det också blivit tydligare att kulturen bidrar till en lång rad andra positiva sociala och ekonomiska effekter som är viktiga för samhället. I rapporten lyfter författaren bland annat fram kulturens roll i staden, i skolan och som socialt kitt samt kulturens betydelse för att skapa attraktionskraft för städer och regioner. Hon analyserar också sambanden mellan konstnärliga processer, kreativitet och innovation. Utgångspunkten är att vi behöver bli bättre på att förstå vad det är för beteenden som ligger till grund för kulturens och de kreativa näringarnas kraft, och vad som krävs för att kunna mångfaldiga den.

Rapporten har författats av Eva Bergquist, departementsråd.
Författaren svarar helt och hållet för innehållet i rapporten.

Stockholm i september 2012

Jesper Strömbäck
Huvudsekreterare och kanslichef för Framtidskommissionen

Innehåll

Bakgrund och sammanfattning	9
Del I	11
1 Att tala om kultur	11
1.1 Om kulturbegreppet	11
1.2 Om kulturupplevelsen	11
1.3 Om kulturens siffror	12
1.4 Om en sammanhängande kultursfär	15
1.5 Om att mäta det omätbara	18
1.6 Om kreativitet, konstnärliga processer och innovation	20
Del II	27
2 Uppleva, delta, "kultura". Ett starkt kulturintresse hos alla?	27
2.1 Ungdomsstyrelsens rapport "När var hur – om ungas kultur"	27
2.2 Sverige och kulturdeltagande – andra rapporter	29
2.3 Konstnärliga utbildningar.....	31

Del III	35
3 Nya gränssnitt för kulturen	35
Del IV	39
4 Kulturens externaliteter möter globaliseringens och kunskapsekonomins utmaningar: trender och utmaningar	39
4.1 De kulturella och kreativa näringarnas ökande betydelse.....	40
4.2 Attraktivitet för regioner.....	45
4.3 Social sammanhållning	48
4.4 Städer att leva i.....	54
4.5 En lärande skola.....	57
4.6 Utbilda för en ny framtid	59
4.7 Hälsa och välbefinnande	62
4.8 Sverige i världen.....	65
Del V	69
5 Sammanfattande slutsatser	69
Referenser	73
Presentation	81

Bakgrund och sammanfattning

Kulturen har en kraft som sträcker sig långt utanför den traditionella kultursektorn. Den påverkar hela samhällets väv. I takt med att samhället blir allt mer komplext behöver vi, när vi blickar mot 2020 eller 2050, ett interdisciplinärt synsätt som också inkluderar kulturen. Debatten har under de senaste åren i stor utsträckning handlat om de kulturella och kreativa näringarnas bidrag till den ekonomiska tillväxten, men den kulturbaserade kreativiteten har vidare räckvidd än så.

I denna rapport diskuteras andra positiva externaliteter¹ som kulturen bidrar med – mätbara och icke mätbara, ekonomiska och icke ekonomiska. Uppmärksamheten kring de kulturella och kreativa näringarna bidrar å ena sidan till att lyfta fram kulturen på den politiska dagordningen, men å andra sidan finns en tendens att sätta ett likhetstecken mellan just dessa näringar och hela kultursektorn – när denna i själva verket är så mycket vidare. Här diskuteras även om kreativiteten kan vara ”det nya stålet²”. Hur påverkas i så fall politiken av deltagarkulturen?

Att diskutera kulturens allt viktigare roll i samhällsutvecklingen behöver inte stå i motsats till att värna den konstnärliga friheten. I Sverige har kulturforskaren Sven Nilsson beskrivit kultursektorn som ett sammanhängande ekologiskt system, vars olika beståndsdelar både hämtar kraft hos varandra och är varandras förutsättning – ett öppet synsätt som i stället för att värna stuprören främjar samverkan. Exempelvis är

---

¹ Externalitet eller extern effekt: inom ekonomin en effekt vid sidan av dem som berör verksamheten (NE), jfr även Eklund, 2011.

² Schultz & De Faire, 2012.

musikundervisning musikexportens förutsättning, liksom kulturinstitutionerna är en del av de kreativa och kulturella näringarnas grogrund. Att bejaka kulturens betydelse inom fler områden betyder inte att kulturens frihet ifrågasätts. Hur betraktaren påverkas av upplevelsen kan inte vara förutsägbart. Har samhället råd att inte ta tillvara den kraft som kulturen utgör för samhällsutvecklingen? Hur kan politiken skapa de rätta förutsättningarna?

Perspektivet i denna rapport är inte forskarens. Utgångspunkten är snarare att ta fasta på debattartiklar och rapporter på svensk, nordisk och europeisk nivå samt samtal med företrädare för institutioner, kulturliv och myndigheter.

1

Att tala om kultur

1 Att tala om kultur

1.1 Om kulturbegreppet

Kulturbegreppet är mångtydigt. Det används för att beskriva normer och värderingar som präglar ett samhälle men det används också som samlingsnamn för konstens olika uttryck, vilket traditionellt omfattar bland annat teater, dans, bildkonst, litteratur, musik och film. Viktigast är dock att kulturen förmedlar något om det mänskliga. Denna rapport behandlar kulturens nya gränssnitt – en förflyttning som också kommer att påverka vår tolkning av själva begreppet. Detta har sin tur konsekvenser för politikens verkningar, vilket denna rapport kommer att behandla.

1.2 Om kulturupplevelsen

Ett resonemang om kulturens betydelse för samhällets utveckling förutsätter en inledande gemensam idé om vad en kulturupplevelse är. Naturligtvis går det inte att beskriva detta entydigt – det är individuellt, präglat av tid och kontext – men icke desto mindre görs i det följande ett försök i syfte att skapa en gemensam referensram. Kulturupplevelsen skänker nya perspektiv på tillvaron, den bidrar till att vi för en stund kan bli uppslukade av någon annans föreställning eller lära oss att tolka verkligheten annorlunda. Kulturupplevelsen har också förmåga att oroa, beröra eller provocera.

I globaliseringens tidevarv kan kulturen föra människor samman över gränser och språk. Alla kulturuttryck utom de rent språkbaserade är till sin natur gränsöverskridande och erbjuder förflyttningar i stunden som också blir till förståelse. Att lyssna på musik från Västafrika förflyttar oss till en annan kontinent, en film från Kina ger insikt i en annan verklighet. Den språkbundna litteraturen förutsätter översättning för att förflyttningen ska kunna äga rum. Å andra sidan är just översättningen en transformator som underlättar mötet och erfarenhetsutbytet. Den amerikanska södern eller andra breddgraders myllrande basarer blir en del av vårt eget upplevelseregister.

Merete Mazzarella, professor i nordiska språk och författare, menar att skönlitteraturen begåvar oss med språkliga bilder, metaforer ”som förnyar själva vår varseblivning. Det om något är skönlitteraturens uppgift: att förnya vår varseblivning.

Litteraturen kan få oss att se det redan invanda på nya vis men den kan också lära oss att allt kan vara alldeles annorlunda än vi är vana.”¹ Mazzarella menar vidare att ”med skönlitteratur ska vi kunna möblera det inre rum som var och en av oss behöver för att kunna dra oss tillbaka och ta igen oss och hämta kraft.

”Ett inre rum för skapande undran”, har Kerstin Ekman kallat det.”² Detta inre rum kan givetvis möbleras med andra konstuttryck än skönlitteratur.

Kulturen ger erfarenheter bortom det upplevda. Med globaliseringens olika processer både krymper och ökar avstånden. Kulturupplevelser blir viktiga för att få ett perspektiv både på det som är långt borta och det som ligger nära oss.

1.3 Om kulturens siffror

Ett resonemang om kulturens betydelse för samhällets utveckling förutsätter också en förståelse för dess finansiering. Traditionellt har kulturen delats in i olika sfärer beroende på hur den

---

¹ Mazzarella, 2006,.

² Mazzarella, 2006.

finansieras. Talar vi om offentligt finansierad kultur, om kommersiell kultur eller om amatörkultur? Uppdelningen mellan dessa ter sig emellertid i dag mindre relevant. Konstnärer och publik rör sig allt mer bekymmerslöst mellan de olika kategorierna.

Kulturen framställs oftast som en sektor helt beroende av externt stöd – historiskt genom mecenater, i dag genom offentligt stöd eller, i vissa länder, genom privata donationer. Och den bilden stämmer. Kulturens kärna, den som både handlar om den kulturella infrastrukturen som exempelvis bibliotek, museer och konserthus, liksom det mest nyskapande inom samtidskonsten, är helt beroende av en stabil och långsiktig extern finansiering.

I Sverige ger samverkan mellan den lokala, regionala och statliga nivån i dag en samlad finansiering till kultursektorn om sammantaget drygt 22 miljarder kronor. Enligt Statens kulturråd³ motsvarar de statliga insatserna 10,2 miljarder kronor, landstingens eller regionernas insatser uppgår till 3,2 miljarder kronor och kommunernas andel är 9,3 miljarder kronor. Bilden av en offentligt finansierad sektor blir dock delvis missvisande när man inte samtidigt lyfter fram både de enskilda hushållen, vars kultur- och mediekonsumtion vida överstiger den samlade offentliga finansieringen med sina nästan 45,2 miljarder kronor, eller redovisar det ideella arbete som det civila samhället bidrar med genom att arrangera scenkonstupplevelser, öppethålla hembygds museer eller tillgängliggöra kulturmiljöer.

Sedan några år tillbaka har ideella föreningar med omfattande kulturverksamhet gått samman i medlemsföreningen ”Ideell kulturallians”. Tillsammans har alliansen mer än 1 miljon medlemmar och genomför årligen 550 000 arrangemang för 65 miljoner besökare och deltagare⁴. ”Ideell kulturallians” har försökt kvantifiera kultursektorns frivilliga insatser. En grov uppskattning ger vid handen totalt 4,1 miljoner timmar, vilket motsvarar 2 000 årsarbetskrafter.

---

³ Statens kulturråd, 2010; Kulturens finansiering 2008–2009.

⁴ www.kulturallians.se

För enskilda organisationer är det ideella engagemanget en viktig del av finansieringsekvationen. Riksteatern – som ägs av 235 teaterföreningar men vars huvudsakliga finansiering kommer från staten – har sedan några år tillbaka gjort försök att uppskatta den ideella insatsen. I årsredovisningen för 2011 redovisas en ideell arbetsinsats om 280 000 timmar, vilket motsvarar drygt 140 årsarbetskrafter. Det kan jämföras med de 302 årsarbetskrafter som utgör Riksteaterns personal. Enkelt uttryckt motsvarar den ideella insatsen nästan 50 procent av personalstyrkan. Även bevarandet av det lokala kulturarvet vilar till stor del på ideella insatser, med omfattande medlemsarbete hos aktörer som Hembygdsföreningen och Bygdegårdarnas Riksförbund. Den senare redovisar siffror som lyfter fram 800 000 timmar eller 400 årsarbetskrafter. Bara dessa exempel visar att kultursektorn är större än vad dess öppna finansiering anger.

Bilden av kulturlivets finansiering är dock ofullständig utan redovisning av de utövandes insatser. Konstnärsnämnden⁵ uppskattar att det i Sverige finns ungefär 30 000 konstnärer – personer som antingen utger sig själva för att vara konstnärer, har sin huvudsakliga verksamhet i konstsektorn eller har utbildat sig till konstnär. En rapport från Konstnärsnämnden visar å ena sidan att konstnärer i högre grad än vad som framkommit tidigare har sina inkomster från konstnärlig verksamhet, å andra sidan att konstnärer har lägre inkomster än övriga befolkningen.⁶ Av undersökningar framkommer det att detta inte orsakas av att konstnärer arbetat färre timmar eller att det konstnärliga arbetet inte efterfrågas på en marknad, utan snarare handlar om att ersättningen för arbetet ofta är på en låg nivå.

Den olovliga fildelningen har resulterat i en prekär situation för vissa upphovsmän. När verk och material kopieras och sprids utan tillåtelse innebär det att upphovsmannen inte får ersättning för sitt arbete. Dessa uteblivna produktionsintäkter är en del av kulturens siffror som inte redovisas.

---

⁵ Konstnärsnämnden, 2012, sid. 14.

⁶ Konstnärsnämnden, 2011.

Bilden av kulturens finansiering är, som framgår, sammansatt. Konsumenter och kulturutövare, föreningsmedlemmar och privata donationer samspelar med det offentligas insatser. De skapar tillsammans kulturens ekonomiska plattform, som är betydligt större än vad den vid första anblicken ser ut att vara.

1.4 Om en sammanhängande kultursfär

Hur kulturen finansieras och förhåller sig till den gängse traditionella hierarkin mellan de olika kultursfärerna har berörts ovan. Den tidigare gällande bilden kan sammanfattas som en pyramid, där den offentligt finansierade kulturen utgjorde toppen och där amatörkulturen, i huvudsak bestående av ideella insatser, var basen. Någonstans mellan dessa befann sig den kommersiella kulturen, i huvudsak finansierad genom hushållens kulturkonsumtion.

Denna traditionella uppdelning har sannolikt bidragit till kulturens relativa marginalisering. Pier Luigi Sacco⁷, forskare i kulturekonomi vid University of Milan, beskriver fenomenet som en felkonceptualisering av kulturen. I stället för att se till helheten och hur kulturen på olika sätt vävs in i vardagen, har bilden av kulturen som en tärande och marginaliserad företeelse haft tolkningsföreträde. Detta, menar Sacco, har lett till svårigheter att inkludera kulturen i bredare politiska sammanhang. Uppdelningen mellan olika kultursfärer förlorar samtidigt sin relevans när konstnärer och publik rör sig allt lättare mellan de olika kategorierna. Inte minst gäller detta när vi diskuterar kulturens roll för samhällets utveckling. Här handlar det snarare om att ge en heltäckande bild av kulturen. Om det är kulturupplevelsen och de associationer den skapar som är i fokus, har det då någon betydelse om de härstammar från ett framträdande i en kyrka, en festival eller en institution? Den första kulturupplevelsen kan härstamma från någon av Sveriges tusentals amatör-

---

⁷ Sacco, 2011.

körer, den andra från svenska och internationella artister som rör sig på en kommersiell marknad, och den sist nämnda är oftast beroende av offentligt stöd.

Kulturforskaren Sven Nilsson utgår från medborgarperspektivet när han beskriver vardagen och de olika sfärerna som människan vistas i under en dag – civilsamhällssfären, näringslivssfären, den offentliga sfären, medie- och internetsfären samt den privata sfären. I samtliga sfärer finns olika former av kultur. Det går inte längre, menar Nilsson, att sätta ett likhetstecken mellan det offentligt finansierade kulturlivet med stöd av föreningslivet och tillgång till olika kulturella uttryck. Nilsson byter perspektiv och ”försöker glömma detta med centrum och periferi och ser på allt som om det faktiskt existerar sida vid sida utan hierarkier.”⁸

Den brittiske professorn John Holden för ett liknande resonemang om kulturens demokratisering och den ”falska motsättningen mellan excellens och tillgänglighet”. Holden menar att vi rör oss mellan tre kultursfärer – den offentligt finansierade, den kommersiellt finansierade och den hemmagjorda kulturen. De olika sfärerna har olika typer av så kallade grindvakter (*gatekeepers*) som avgör vilka uttryck eller verk som hör hemma i den givna sfären, och som därmed också definierar vad som är kultur i just den sfären. I den första sfären handlar det pragmatiskt om att det som blir finansierat med offentliga medel är kultur. I den andra sfären är det i första hand producenten som avgör vilka artister han eller hon väljer att satsa pengar på; och i slutändan är det publiken som genom sin konsumtion definierar vad som är kommersiellt finansierad kultur. I den tredje sfären, den hemmagjorda sfären, är definitionen mycket öppnare – här är grindvakterna i själva verket informella och självbestämmande ”peer groups”. I den tredje sfären finns utrymme för en än större mångfald av uttryck och det som räknas som kultur är mycket bredare. Det är när

---

⁸ Nilsson, 2012, sid. 5.

dessa sfärer betraktas som en sammanhängande entitet som kulturen får en helt annan kraft.⁹

Enligt Holden finns det i dag en tilltagande rörlighet hos konstnärer och publik mellan dessa olika sfärer. Explosionen av nya medier kan bara delvis ta åt sig äran av masskreativiteten i den tredje sfären. Även utbyggnaden av den kulturella infrastrukturen i form av allt fler museer, konsthallar och scenkonstinstitutioner har varit bidragande. Det som intresserar Holden är demokratiseringen av den offentligt finansierade kulturen. Demokratiseringen, menar Holden, förutsätter att kulturinstitutionerna inleder en reell dialog med sin publik. Denna slutsats, och vad som följer av den, kommer att diskuteras vidare senare i rapporten.

De nya medierna och de förändrade medievänorna har åtföljts av en kraftig ökning i audiovisuell kreativitet, nya publikvanor, fördjupad förståelse för konstnärliga processer och delaktighetsförväntan. Ungdomsstyrelsens rapport om ungas kulturvanor – ”När var hur – om ungas kultur”¹⁰ – kommer att redovisas utförligare senare, men här kan nämnas att så många som 90 procent av svenska ungdomar mellan 13 och 25 år är kulturellt aktiva på sin fritid. Dessa aktiviteter leder naturligt till en ökad förståelse för de kreativa processerna hos den yngre publiken. Detta kommer sannolikt också att innebära nya och högre krav på dialog med de institutioner som mottar huvuddelen av kulturens offentliga medel. I dokumentärfilmen ”Press, pause, play”¹¹, gjord av det svenska bolaget Radon House, diskuteras frågan om den digitala revolutionens inverkan på kulturen – vad händer när alla kan skapa och sprida sina verk? Vad innebär det att den kulturbaserade kreativiteten inte längre är förbehållen ett mindre antal utbildade konstnärer?

Pier Luigi Sacco beskriver i rapporten ”Culture 3.0”¹² identitetsskiftet som inträffat mellan kulturproducenter och

---

⁹ Holden, 2008.

¹⁰ Ungdomsstyrelsen, 2011.

¹¹ Radon House, 2011.

¹² Sacco, 2011.

publik. Dessa pendlar mellan olika roller och är ömsom producer, ömsom publik, och detta i en utsträckning som vi tidigare inte sett. Samtidigt som denna rollförskjutning sker, växer en alternativ plattform fram som alltmer bygger på byten och nedladdning. Det finns en risk, menar Sacco, att vi för ensidigt ägnar oss åt de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska betydelse, och undantränger förståelsen av de beteenden som är grunden till kulturens ekonomiska – och sociala – ökande betydelse. I stället för att bara fokusera på kulturens finansiering behöver vi förstå vad det är för beteenden som är grunden till kulturens – och de kreativa näringarnas – ökade ekonomiska betydelse. Det är snarare sammanvävningen av dessa fenomen – identitetsskiftet, deltagarkulturen, de kulturella och kreativa näringarnas framväxt – som utgör förklaringen till kulturens betydelse för samhällets utveckling.

Slutsatsen är att det precis som inom andra sektorer finns en mängd definitioner och avgränsningar för den som är intresserad av en diskussion kring just en yttring, ett sammanhang, en företeelse. För att förstå kulturens vidare betydelse för samhällsutvecklingen och ta tillvara kulturens potential är det samtidigt angeläget att se till dess helhet.

1.5 Om att mäta det omätbara

Kulturskaparens drivkraft ligger i första hand i meningsskapandet, och inte i att skapa ekonomiskt värde. Lars Strannegård, professor vid Handelshögskolan, menar också att samhällets accelererande behov av mätbarhet riskerar att medföra förlorade värden: "Varje försök att mäta ett värde innebär samtidigt att de opppmätta värdena förefaller mindre viktiga" ... "Det som mäts blir viktigt och det omätbara prioriteras ned. Med den logiken är det lätt att förstå de många försöken att sätta siffror på det vi tidigare inte brydde oss om att mäta: estetiska, symboliska, miljömässiga och etiska värden (eller "mänskliga värden" som vi

skulle kalla dem).”¹³ Emma Stenström, docent vid Handelshögskolan i Stockholm, beskriver en liknande trend när hon talar om en samtid där ”även sociala fenomen som tidigare studerades med kvalitativa eller konstnärliga metoder har genomgått en kvantifiering.”¹⁴

I diskussionen om kulturens roll är det angeläget att hela tiden förhålla sig till det kvantifierbara å ena sidan, och meningsskapandet å andra sidan. Detta är också i enlighet med bilden av kultursektorn som ett sammanhängande ekologiskt system. Belysande i det sammanhanget är den australiensiske kulturkonomen David Throsbys system av ”koncentriska cirklar”, den så kallade solsystemsmodellen, för att beskriva kultursektorn.¹⁵ Den modellen lyfter fram den kreativa kärnan som den utan vilken kulturens ekonomiska eller sociala effekter inte skulle kunna åstadkommas. Ett sätt att definiera den kreativa kärnan är att beskriva den som kultursektorns grundforskning med innebörden att den är utforskande och sökande. Till exempel är antalet producerade utställningar eller besökare kvantifierbara nyckeltal; samtidigt säger nyckeltalen väldigt lite om den effekt som upplevelsen skapat hos publiken som kollektiv eller hos den enskilde besökaren.

Även OECD har gjort ansatser till att fånga upp kultursektorns indirekta ekonomiska effekter, det vill säga de som kommer utöver inträdesavgifterna och den enskildes utgifter för olika former av kulturkonsumtion.¹⁶ I ”Culture and local development” beskrivs ett ändrat synsätt hos ekonomer för kultursektorns ekonomiska betydelse.¹⁷ Sektorn betraktas inte längre som tärande, ”mer intresserad av det förgångna än det samtida”, utan uppmärksammas lika ofta som jobbskapande, avgörande för turismnäringen, etcetera. Värdekedja, solsystemsmodell eller multiplikatoreffekt är termer och metoder som

---

¹³ Strannegård, 2007, sid. 11.

¹⁴ Stenström, 2010, sid. 74.

¹⁵ Throsby, 2010.

¹⁶ OECD, 2005, 2009.

¹⁷ OECD, 2005.

föreslås för att fastställa kulturens betydelse i en mer komplex kedja av ekonomiskt värdeskapande.

Som avslutande illustration på resonemanget om mätbarhet och icke mätbarhet kan följande citat lyftas fram från DN:s artikelserie av Maciej Zaremba om skogen som det nya miljonprogrammet. ”Jag kan ha fel förstås, men skall jag nämna en vändpunkt i modern svensk historia, en sådan dag då något rämnat, blir det majnatten 1971. I två decennier har stockholmarna accepterat att man rivit hus som varit en prydnad för varje metropol. ... Visst knotades det en del, men inte mera. Och så plötsligt, tretton almar som stod i vägen för en, märk väl, kollektiv trafik...”.¹⁸ De tretton almarnas ekonomiska värde kan inte ha varit i närheten av de rivna kvarteren, men inte desto mindre betingade de just då ett icke mätbart men än högre symboliskt värde. Det icke mätbara kan visa sig vara mer betydelsefullt än det som har ett mer självklart ekonomiskt värde, i det här fallet de gamla Klarakvarteren.

Den konstnärliga processen syftar inte primärt till ekonomisk mätbarhet utan till meningsskapande. Men att en upplevelse, helt eller delvis, inte är mätbar gör den inte mindre betydelsefull, varken ur ett individuellt eller ur ett samhällsligt perspektiv. Samtidigt är det tydligt att i den stund kultursektorn kunnat hävda ekonomisk mätbarhet, som med de kulturella och kreativa näringarna, har det också inneburit ökad uppmärksamhet.

1.6 Om kreativitet, konstnärliga processer och innovation

Givet att politiken i betydande utsträckning fokuserar på att vara innovationsfrämjande, är det ändamålsenligt att också se sambanden mellan konstnärliga processer, kreativitet, och innovation. Forskningsportalen Forskning.se¹⁹ beskriver kreativitet

---

¹⁸ Zaremba, 2012.

¹⁹ www.forskning.se

som en förmåga att se nya samband, och att hitta nya lösningar. Om kreativitet tidigare mest har förknippats med idéutveckling och konstnärskap så ser man i dag en allt tydligare koppling mellan kreativitet och innovation. Kreativitet är förmågan att frambringa nytt och originellt, användbart och ”något uppskattat” samt genomförbart. Kreativitet förutsätter också ett så kallat divergent tänkande med betoning på associationer och ett stort idéflöde. Omgivningen förändras när nya idéer skapas.

Det divergenta handlar om att ha förståelse för att de svåraste problemen kan behöva den högra hjärnhalvans förmågor lika mycket som den vänstra. Det handlar även om att lösningen på ett problem inte alltid ligger i än mer fokusering, utan i stället i att våga pröva andra hjulspår, lita på ostrukturerade associationer och ta den utomstående perspektiv. Det handlar om en form av riskbenägenhet. Att barn ofta är naturligt mer kreativa än vuxna beror på att självmedvetenhetens bromsmekanismer ännu inte tagit fäste.

Evelina Wahlqvist, doktorand i ekonomisk geografi, skriver om kreativitetens relation till platsen i essän ”Mellanrummen”. Hon menar att vi ”i inträdet till ett post-industriellt samhälle nu sätter vår tilltro till kreativiteten som drivkraft, inte bara för personlig utveckling utan också för samhällsekonomisk utveckling. Kreativitet är inte förbehållet konstnären, har sagts så många gånger att uttrycket blivit en slogan. Nej givetvis inte blir min kontring. Men vi bör av den anledningen inte underskatta betydelsen av att lära oss av konstnärerna; den grupp människor som har en tydlig historia av att bejaka sin kreativitet.”²⁰ Wahlqvist beskriver en process som med nya kombinationer av tillgängliga resurser och förutsättningar skapar något nytt.

Det divergenta tänkandet som en förutsättning för kreativitet, liksom viljan att skapa något nytt, är även det kännetecken för den konstnärliga processen. Skapandet är en utforskande verksamhet som kan liknas vid forskning och vars slutresultat inte är på förhand givet. Lisa Tan, amerikansk video-

---

²⁰ Wahlqvist, 2010, sid. 42.

konstnär verksam i Sverige, uttrycker målet med sitt kreativa arbete som att allt hon vill är att hitta existensens nollpunkt: "What I want, is to find the zero point of being."²¹ Det, om något, är ett arbete vars slutpunkt inte är känd.

Ett annat försök att beskriva den konstnärliga processen har gjorts av Franco Bianchini, som räknar upp sex kännetecken för processen.²² Som framgår ligger dessa kännetecken nära forskningsportalens definition av kreativitet.

- Konst med viss verkshöjd är till sin natur inter-disciplinär, "divergent" och holistisk.
- Konstnärliga processer är innovationsorienterade, unika och i vissa fall experimentella.
- Konstnärer är ofta kritiska och räds inte att undersöka motsägelser och konflikter.
- Konsten utgår från människan och har en skepsis till teknologisk och ekonomisk determinism.
- Konst kännetecknas av att den har en kritisk medvetenhet om historia och kulturarvets betydelse.
- Slutligen vill konstnärer oftast framställa sitt arbete som "open ended" och icke instrumentellt. Den konstnärliga processen kännetecknas av ett icke värderande förhållningssätt.

En mer associativ illustration av en konstnärligt kreativ process ges i "Cigaretten efteråt" där Horace Engdahl skriver om rösten i författaren: "Du kastar ner fraser och stycken utan att veta hur det skall fortsätta. Du vet ännu inte vem du skall vara i det skrivna... Så lossnar det plötsligt i skrivandet. Du har 'funnit tonen'... Vad var det som hände? Du vet inte mera om verkligheten än du visste ögonblicket före, och du minns inte klarare. Någon gud eller musa har knappast skyndat till din undsättning. Men det är som om det svåra beslutet om vad som skall sägas

---

²¹ Tan, 2012, sid. 6.

²² Bianchini, 2004, sid. 8–9.

hade flyttats bort från dig, utan att ändå läggas hos någon annan. Så länge du säger meningarna med den där rösten du hör inom dig, låter de riktiga och sanna...”²³.

Konstnärinnan Charlotte Gyllenhammar uttrycker det mer kortfattat när hon beskriver sitt konstnärliga arbete – ”Utan insikt, ingen utsikt”²⁴. Ytterligare ett exempel ges av Efva Lilja, professor i koreografi och biträdande rektor på Dans- och cirkushögskolan, som menar att ”konstnärer tränar på att behålla sinnena alerta men också – genom verken – verkar för att skärpa andras blick.”²⁵

I en studie för Europeiska kommissionen – ”The Impact of Culture on Creativity”²⁶ – görs ett ambitiöst försök att redovisa sambanden mellan just kultur, kreativitet och innovation. Begreppet ”kulturbaserad kreativitet” används för att lyfta fram kulturens och konstens inverkan på kreativiteten och därmed innovation och ekonomisk tillväxt. Ett antal exempel ges på hur en nära förtrogenhet med den konstnärliga processen eller den kulturbaserade kreativiteten kan vara betydelsefull för näringslivet. Det handlar inte bara om de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska betydelse för ekonomin eller om kunskapsekonomins ökande integrering av innovativ marknadsföring eller berättelsebaserade budskap, men också om symboliska och estetiska värden som kunskapsekonomins byggstenar. I kunskapsekonomin förväntas medarbetarna ha en förståelse för hur dessa värden skapas. Den nya ekonomin handlar lika mycket om berättelsen om produkten som produkten i sig där det omätbara bidrar till produktens värde – ett paradoxalt exempel på hur komplicerat det kan vara att tillämpa mätbarhetens logik i sammanhang som inbegriper kulturbaserad kreativitet. Ett exempel som använts flitigt är hur design och en enstaka kurs i kalligrafi varit oförutsedda men likväl bidragande faktorer för företaget Apples framgångar. I

---

²³ Engdahl, 2012, sid. 23.

²⁴ Wanås Guide 2012, 2012, sid. 63.

²⁵ Intervju Efva Lilja, juni 2012.

²⁶ KEA, 2009.

kunskapsekonomin är det konsumentens upplevelse av en produkt som är avgörande och särskiljande. Det är en upplevelse som allt oftare bygger på estetik och kultur.

På en mer övergripande nivå understryks också estetikens och kulturens betydelse för innovationen. I handelshögskolan INSEADs årliga ranking – ”Global Innovation Index” – blir detta tydligt. Av de sju pelare som mäter de olika ländernas innovationskraft är två pelare faktiska bevis på innovationsutfall och en mäter just det kreativa utfallet. Här studeras bland annat hushållens kultur- och medieutgifter, antalet patentregistreringar men också den inhemska filmproduktionen. I Global Innovation Index 2012 poängteras att kreativitetens betydelse för innovationskraften fortfarande är undervärderad både i mätningar och i policyarbete. Nytt för 2012 är att man gjort ett försök att mäta kreativitet på nätet.²⁷

Den kulturbaserade kreativitetens betydelse för innovation är också ett av den svenska organisationen TILLT:s kärnområden. Fokus ligger på att utveckla metoder kring hur just konstnärlig och kulturell kompetens kan användas på andra arenor än den traditionella kulturella arenan. I rapporten ”Innovationskraft i mellanrummet” exemplifieras detta.²⁸ Det kan handla om hur kulturbaserad kreativitet möter forskning och utvecklingsarbete, personal- och organisationsarbete eller varumärkesarbete. Ett exempel på det först nämnda är hur Volvo Technology fördjupat ett samarbete med en tonsättare som utvecklar varningssignaler i bilar.

Även om kreativitet inte är förbehållet den konstnärligt skapande processen är den således en förutsättning för det konstnärliga uttrycket. När kunskapsekonomin använder sig av innovativ marknadsföring, berättelsebaserade budskap eller andra symboliska värden minskar avståndet mellan kulturen och näringslivet. Inte minst blir detta tydligt i kopplingarna mellan den kulturen näralliggande kreativiteten och innovationen.

---

²⁷ INSEAD, 2012.

²⁸ Areblad, 2012.

I det ovanstående har några av kultursektorns kännetecken diskuterats. Kulturupplevelsen kan ge nya perspektiv på tillvaron och därmed bidra till en ökad förståelse för det främmande. Dess icke mätbara karaktär bidrar till mindre synlighet. Analysen av kulturens siffror är mer sammansatt än vad den förefaller vara vid en första anblick, och det är först när kulturen ses som en helhet som dess potential fullt ut kan tas tillvara. Slutligen visar diskussionen att det finns tydliga samband mellan konstnärliga processer, kreativitet, och innovation. Detta är centralt om man vill förstå kulturens roll för samhällsutvecklingen.

2

Uppleva, delta, ”kultura”.
Ett starkt kulturintresse
hos alla?

2 Uppleva, delta, "kultura". Ett starkt kulturintresse hos alla?

För att förstå de beteenden som kulturens externaliteter genererar, är det angeläget att ge en bild av kultursektorns relevans ur ett medborgarperspektiv. Stöder politiken rätt saker? Finns det skäl att även här tala om en relativ marginalisering? Siffrorna som redovisas nedan pekar på det motsatta. Det finns i Sverige ett stort kulturintresse och kulturengagemang, även om alla kanske inte associerar sina biblioteksbesök, sitt musiklyssnande eller fotograferande till kultur. Nedan redovisas några aktuella rapporter som bekräftar denna bild. Söktrycket på de konstnärliga högskolorna är stort, vilket vittnar om detsamma. De nya mediernas expansion och de nya möjligheter dessa ger för att både ta del av och aktivt utöva kultur innebär att ett nytt förhållningssätt till kulturen håller på att växa fram, vilket kan kallas "deltagarkultur".

2.1 Ungdomsstyrelsens rapport "När var hur – om ungas kultur"

Att unga tillmäter kulturutövandet en stor betydelse framkommer i en undersökning som genomförts av Ungdomsstyrelsen och som redovisas i rapporten "När var hur – om ungas kultur. En analys av ungas kulturutövande på fritiden".¹ Förutom

---

¹ Ungdomsstyrelsen, 2011.

att undersöka ungas kulturutövande analyserar rapporten hur unga upplever betydelsen av sina kulturvanor.

Undersökningen visar att nästan 70 procent av unga i åldern 13–25 år någon gång under de gångna månaderna har ägnat sig åt bild, musik, skrivande, dans eller teater på sin fritid, med bild och musik som de mest populära kulturyttringarna. Då syftet varit att få en bild av kulturutövandet i hela dess bredd har svarsalternativen varit öppet formulerade. Bildkonst kan till exempel spänna från att "teckna med penna" till att "göra film utan kamera (animera film med dator)"; musik spänner vitt över olika skilda genrer som pop- eller rockmusik, electro, house eller techno till musik från musikaler eller schlagerlåtar.

Om man till dessa mer klassiska konstformer – om än omdefinierade enligt ovan – även kartlägger ungas aktiviteter inom området slöjd och hantverk ökar kulturdeltagandet till 79 procent. Slöjd och hantverk är i själva verket den kategori som enskilt rymmer flest aktiva ungdomar med cirka 46 procent utövare under 2010. Tillämpas en än bredare definition av kulturutövande, som även inkluderar lajv, poesiuppläsning, gatukonst, nycirkus eller DJ, är så många som 83 procent av alla unga aktiva kulturdeltagare. Vidgas detta ytterligare till utövandeaktiviteter som är kopplade till teknik och internet, till exempel att lägga upp egenproducerat innehåll som musik, bilder, filmer eller texter på nätet, stiger andelen unga som ägnat sig åt olika kulturaktiviteter på sin fritid till 91 procent. Det är med andra ord endast 10 procent av ålderskategorin som med denna vida definition inte har utövat kultur i någon form under året.

"När var hur – om ungas kultur" presenterar även en fördjupande distinktion av ungas kulturvanor med begreppet "kulturutövare med kulturidentitet". Här har det snarare handlat om att identifiera ett huvudintresse bland de olika kulturaktiviteter som respondenterna angett. Ungdomsstyrelsen har genom sina frågeformulär identifierat att 34 procent av unga i åldern 13 till 25 betraktar sig som "kulturutövare med kulturidentitet", vilket motsvarar 525 000 individer. Fortfarande dominerar musiken stort som den aktivitet som flest unga kultur-

utövare identifierar som sin egen, med 43 procent av de tillfrågade.

”När var hur – om ungas kultur” visar också att ”unga kulturutövare med kulturidentitet” i större utsträckning än ”unga utan kulturidentitet” anser att det är berikande att människor från olika kulturer bor i Sverige (81 procent av unga med kulturidentitet och 69 procent av de övriga). ”Kulturutövare med kulturidentitet” är också i större utsträckning intresserade av samhällsfrågor och politik samt uppger en högre grad av tillit till andra människor. Många inom den sistnämnda kategorin uppger också att de förbättrat sitt självförtroende genom sitt kulturutövande, och att de fått bättre hälsa samt förbättrat sina skolresultat.

Rapporten visar vidare att flickor överlag ägnar sig mer åt kultur än pojkar, samtidigt som det paradoxalt nog snarare är pojkarna som har yrkesambitioner inom området. De verksamheter där pojkar är mer aktiva än flickor (främst musik) uppbär samtidigt mer offentligt stöd än de aktiviteter som flickor är aktiva inom.

Oavsett vilken definition av begreppet kulturutövande som används är det en mycket hög andel unga som i Sverige ägnar sig åt kultur på sin fritid. Som Ungdomsstyrelsen konstaterar är ”kulturutövandet sannolikt av större omfattning än vad politiker, tjänstemän, forskare och inte minst medborgare tänker sig.”

2.2 Sverige och kulturdeltagande – andra rapporter

Förändringar i kulturvanor och livsstilsmönster går långsamt. Statens kulturråd² bekräftar bilden av svenskarnas höga kulturaktivitet jämfört med andra europeiska länder. Rådet menar också att det finns en stor bredd i våra kulturvanor, både när det gäller konsumtion och utövande, samtidigt som tidigare skill-

---

² Statens kulturråd, 2012.

nader mellan kvinnor och män, mellan olika åldersgrupper, mellan storstad och landsbygd och mellan olika samhällsklasser består. Om motions- och friluftaktiviteter toppar listan på de mest populära fritidsaktiviteterna hos den vuxna befolkningen, kommer flera aktiviteter med traditionell kulturanknytning (fotograferat/filmat, läst en bok m.m.) inte långt därefter.

En annan relevant undersökning har genomförts av Åsa Nilsson, baserad på de årliga SOM-undersökningarna vid Göteborgs universitet. Av Nilssons undersökning kan man utläsa en svagt nedåtgående trend vad gäller både kulturkonsumtion och kulturutövande. Som exempel har andelen personer som gått på teater under de senaste 12 månaderna minskat från 47 procent 1987 till 40 procent 2010. Andelen personer som läst en bok under det senaste året har sjunkit från 89 till 80 procent under samma tidsperiod. Samtidigt är statistiken inte entydig – fler människor går varje år på bio, allt fler går på rock-/popkonsert. Motsägelsefullt är också att samtidigt som färre människor anger att de läser en bok om året, så anser sig fler ha läst minst en bok varje vecka under de senaste tolv månaderna (från 34 till 39 procent).³

På europeisk nivå rankas också det svenska kulturdeltagandet högt. En jämförelse av hur olika europeiska länder förhåller sig till kulturbegreppet gjordes av Europeiska kommissionen 2007, och av den framgår att Sverige har den lägsta andelen av befolkningen som inte deltar i kulturaktiviteter (7 procent). Intressant är också att 38 procent av befolkningen som inte är kulturaktiva utgör det europeiska medelvärdet, och att "näst bäst" efter Sverige är Estland med 13 procent icke kulturaktiva.⁴ I "Cultural Statistics" bekräftas också det höga svenska kulturdeltagandet. Drygt 45 procent av européerna i åldersintervallet 25 till 64 år anser att de under 2006 varit kulturaktiva samtidigt som stora variationer förekommer mellan olika länder. Sverige lyfts fram som ett av länderna med högst deltagande. I så gott

---

³ Nilsson, 2010.

⁴ Europeiska kommissionen, 2007.

som alla länder ansåg drygt 50 procent av de tillfrågade att de läst minst en bok under det senaste året. I Sverige – och Finland – var motsvarande siffra 80 procent. Sverige toppade även listan över antalet lästa böcker per person och rankades högt också när det gällde antalet biobesök per år och person samt besök av kulturinstitution eller kulturminne. Enligt undersökningen stod kulturutgifterna för 3,9 procent av hushållens utgifter. Här hamnade Sverige dock inte i den övre kategorin (över 5 procent av hushållens utgifter), men bland de länder där hushållens kulturkonsumtion låg över genomsnittet med mellan 4 och 5 procent av de totala utgifterna.⁵

Som framgår av dessa undersökningar är det svenska kultur-deltagandet högt – det handlar både om att som publik ta del av olika konstuttryck och om att utveckla sina egna skapande förmågor. Trots att det finns skillnader beroende på kön, bostadsort och samhällsklass utgör det aktiva kulturdeltagandet en viktig resurs för det svenska samhället.

2.3 Konstnärliga utbildningar

Ytterligare ett tecken på kulturens ställning är dess attraktionskraft för studenter. Trots att utsikterna att få jobb är osäkra och trots att arbetslösheten inom kulturen är högre än genomsnittet, fortsätter ett växande antal individer att söka sig till de konstnärliga och humanistiska utbildningarna.

Konstnärsnämndens senaste rapporter om konstnärers inkomster och arbetsmarknad bekräftar bilden av det konstnärliga yrkets svårigheter. Konstnärers medianinkomst ligger betydligt lägre än medianinkomsten för yrkesgrupper med motsvarande utbildning. Antalet konstnärer med fast anställning är lägre än genomsnittet för den svenska arbetsmarknaden. Kombinationen av flera olika uppdrags- eller arbetsgivare är vanligt före-

---

⁵ Europeiska kommissionen, 2011.

kommande. Förekomsten av arbetslöshet är ett reellt problem bland konstnärer.⁶

I "Trender och prognoser 2011, Befolkningen, utbildningen, arbetsmarknaden"⁷ prognostiseras för 2030 ett tilltagande överskott på arbetskraft med konstnärlig utbildning. Rapporten, som presenterar en översikt av liknande trender för samtliga utbildningskategorier, beskriver de konstnärliga utbildningarna som mycket populära, samtidigt som efterfrågan på arbetskraft inom området inte förutses öka i samma utsträckning.

Flera konstnärliga högskoleutbildningar i Sverige förutsätter dessutom förberedande utbildningar som både förlänger studieperioden och gör den än dyrare för den framtida yrkesutövande konstnären.

Trots dystra prognoser om framtida inkomster och arbetsmöjligheter som dessa, minskar ändå inte söktrycket på utbildningar inom det konstnärliga området. Göteborgs universitet vittnar exempelvis om ett stort antal sökande till vissa av universitetets konstnärliga utbildningar. Samma universitet beskriver också hur omstöpningsprogrammen till kandidat- och masterexamen gradvis medfört att masterprogrammen breddats med andra perspektiv som exempelvis Child Culture Design eller Business & Design som är ett samarbete mellan Högskolan för Design och Konsthantverk (HDK) och Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Utbildningar som dessa bidrar till att vidga kulturens roll i samhället⁸.

---

⁶ Konstnärsnämnden, 2009.

⁷ SCB, 2012.

⁸ Intervju Ulf Dalnäs, maj 2011.

Det fortsatt starka intresset för konstnärliga utbildningar trots etableringssvårigheter går i linje med rapporter som pekar på ett högt kulturdeltagande. Kulturidentiteten är stark och en viktig del av ungdomars självbild. Skälen bakom det höga kulturdeltagandet kan naturligtvis vara flera, men sannolikt har den svenska folkbildningstraditionen liksom kulturpolitikens strävan efter kulturupplevelsernas tillgänglighet för alla haft betydelse. En hypotetisk fråga som kan ställas är om sammanslagningen av många utövandeformer i en kategori kallad "kultura", liknande idrottens "träna" eller "idrotta", skulle bidra till att än tydligare åskådliggöra kulturdeltagandets omfattning.

3

Nya gränssnitt för kulturen

3 Nya gränssnitt för kulturen

En av de tydligaste pågående trenderna i det kulturpolitiska landskapet under de senaste åren är den ökande acceptansen för att gå bortom diskussionen om kulturens egenvärde och att bejaka kulturens olika och mångfasetterade värden. Inte minst 2009 års kulturutredning¹ diskuterade behovet av att integrera kulturen inom andra områden och att göra upp med föreställningen om kulturen som en liten bubbla. Betänkandets förslag tog också sin utgångspunkt i den analysen. Samtidigt som kulturen förutsätter ifrågasättande och yttrandefrihet ingår den också i en kontext i vilken de olika delarna samspelar med varandra. Ibland har samspelen en nyttoaspekt, en aspekt som faktiskt kan stärka kultursektorn, snarare än att försvaga den.

Att det inte finns någon egentlig motsättning mellan att hävda kulturens egenvärde och dess betydelse i en vidare samhällskontext är en tanke som funnits sedan en längre tid tillbaka, men i praktiken har det varit svårt att få en bredare acceptans för ett sådant resonemang. Orsakerna till detta är flera, men som tidigare redovisats ligger en viktig förklaring i det som Sacco kallar felkonceptualiseringen av kulturen. Begreppet egenvärde har paradoxalt nog bidragit till att marginalisera kulturpolitiken. När kulturutredningens betänkande² presenterades våren 2009 gick debatten på högvarv om den så kallade aspektpolitiken, som handlade om att också bejaka kulturens nyttoargument. På bara

---

¹ SOU 2009:16.

² SOU 2009:16.

några år har pendeln svängt rejält; civilekonomen Tobias Nielsén beskriver 2011 som ”det stora skiftet”³.

Carolina Frände, konstnärlig ledare för Stockholms stadsteaters scen i Skärholmen, talar om att konsten kan ha olika värden beroende på kontexten: ”Jag tycker om att bli påverkad av platsen jag möter som konstnär och ser inte det som ett hot mot mitt konstnärskap. Tvärtom kan yttre faktorer som plats, omgivning, människorna som lever på en viss ort berika mitt arbete – jag ser det som ett privilegium. För mig är konsten kontextbaserad och relaterar till sin samtid. Jag menar att vi kan göra konst med höjd tack vare ett samhällsuppdrag och inte trots – det vidgar uttrycksmöjligheterna.”⁴

Den på bara några år ökande acceptansen för synsättet att kulturen har olika värden, rörelsen bort från egenvärdets primat, är en central företeelse för diskussionen om kulturen som en av flera drivkrafter i samhällsutvecklingen.

En utmaning är samtidigt hur den bredare kultursynen som diskuteras här ska kunna anammas utan att för den skull minska finansieringen till kulturens kärna. Här bottnar politikens legitimitet i att säkerställa kärnans utveckling och balansera den mot både deltagarkulturens förutsättningar och kulturens nyttoaspekter. Det handlar om att medverka till en förståelse om vad de nya medierna och deltagarkulturen innebär för kulturens mer traditionella aktörer.

En generations kulturkonsumenter med förväntningar hämtade från det egna skapandet och vana vid en annan form av interaktion och bemötande från samhällets institutioner ställer nya krav. De nya medierna och de förändrade medievanorna har åtföljts av en kraftig ökning i audiovisuell kreativitet, nya publikvanor, fördjupad förståelse för konstnärliga processer och förväntan om delaktighet. Kultursektorn kommer att behöva omformulera sitt existensberättigande och bli en giltig arena för många fler. En publik med deltagaridentitet kommer att söka sig

---

³ Nielsén, kulturekonomi.se, 2012.

⁴ Intervju Carolina Frände, juli 2012.

till ”sekulära katedraler” – mötesplatser som bjuder in till en dialog om verksamheten och de konstnärliga processerna.

En kultursektor med nya gränssnitt behöver liksom andra sektorer blicka in i framtiden, även om framtidsscenarier och trendspaningar inte är vanligt förekommande inom kultursektorn. Oftast extrapolerar man inte befintliga underlag särskilt långt fram i tiden. Det finns naturligtvis flera skäl till detta, men budgetcykler, omedelbara kriser som kräver sin lösning och begränsat ekonomiskt utrymme är några av förklaringarna. Den amerikanska kulturforskaren Sarah Bainter Cunningham beskriver hur avsaknaden av systematisk trendspaning bidrar till att sektorn har svårt att hävda sig ekonomiskt⁵. Spaningarna är inte bara viktiga för kulturens egna utmaningar utan bidrar också till att de trendspanande sektorerna ”talar samma språk” – frågeställningarna känns igen, metodarbetet uppmärksammas och agendorna synkroniseras. För en kultur med nya gränssnitt är detta centralt.

---

⁵ Cunningham, 2012.

4

Kulturens externaliteter möter globaliseringens och kunskapsekonomins utmaningar: trender och utmaningar

4 Kulturens externaliteter möter globaliseringens och kunskaps-ekonomins utmaningar: trender och utmaningar

Kulturens positiva externaliteter är mångfasetterade – mätbara och icke mätbara, ekonomiska och icke ekonomiska – men svarar ofta mot de utmaningar som globaliseringen och kunskaps-ekonomin medför. De kulturella och kreativa näringarna är uttryck för kunskapskonomin och skapar ekonomisk tillväxt. Men kulturen har fler externaliteter. Den skapar attraktionskraft – för länder, regioner och städer. Med den ökande globaliseringen följer utmaningar för den sociala sammanhållningen – här har kulturen en viktig roll att spela. För stadsutvecklingen är kulturperspektivet nödvändigt för att städer eller stadsdelar ska bli miljöer att både bo och verka i. Den nya ekonomins fokus på estetik och kreativitet innebär att lärandet förändras. Sjukvårdens utmaningar kan få oväntad draghjälp av kulturens förebyggande och läkande kraft. Kulturens roll i samhället blir allt viktigare.

4.1 De kulturella och kreativa näringarnas ökande betydelse

Det tydligaste uttrycket för utvecklingen på kulturområdet är de kulturella och kreativa näringarnas växande ekonomiska betydelse. Deras allt viktigare roll är ett uttryck för att estetiska värden och upplevelser är kunskapsekonomins byggstenar.

Även om ett harmoniseringsarbete för att finna en allmänt etablerad definition och avgränsning av området fortfarande pågår, är den redan nämnda solsystemsmodell som utvecklats av David Throsby användbar.¹ Enligt Throsby kretsar de kulturella och kreativa näringarna kring en kärna ("the core") som består av litteraturen samt bild- och scenkonsten. Därefter följer ett antal koncentriska ringar som fångar kulturella och kreativa näringar som film, fotografi, museer, dataspel, arkitektur och design. Det väsentliga som uttrycks i modellen är att de kulturella och kreativa näringarna hela tiden förhåller sig till kultursektorns kärna och att det är sambandet med denna kärna som är grunden till de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska tillväxt. Throsbys modell har fördelen att tydligt lyfta fram detta samband.

De kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska betydelse växer i betydelse, vilket innebär att vi lär oss alltmer om området och om dess utmaningar. När den Brysselbaserade konsultfirman KEA år 2006 publicerade en omfattande kvantitativ studie av de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska omsättning fick den också ett stort genomslag.² Rapporten var ett led i Lissabon-agensans ambition att utveckla EU till den konkurrenskraftigaste regionen i världen. Vad rapporten bland annat visade var att de kulturella och kreativa näringarnas omsättning översteg den europeiska bilindustrins.

Trenden som visar de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska betydelse kan illustreras av Europeiska kommissionens

---

¹ Throsby, 2010.

² KEA, 2006.

förslag våren 2012 om att ersätta de nuvarande kultur- och medieprogrammen med ett integrerat program kallat "Kreativa Europa". Med en ökad budgetram – vilket i sig är en viktig markering av hur synen på sektorn utvecklats – ska denna också rymma en form av riskkapital för de kulturella och kreativa näringarna. En tydlig koppling görs också till flera av Europa 2020-agendans flaggskepp, exempelvis de som handlar om innovation, kunskaper för nya jobb, företagande och den digitala agendan. Kommissionen har i sitt programförslag tydligt tagit sikte på att EU behöver tillvarata och utveckla den kulturella och kreativa sektorns potential och utvecklingsmöjligheter. Intressant är också hur kommissionen högst medvetet bytt begrepp från "Cultural and Creative Industries" till "Cultural and Creative Sector", för att markera att det är hela kultursektorn som är i fokus. Även ministerrådets överenskommelse betonar att stödprogrammet ska fokusera såväl på projekt med kommersiell potential som på samarbetsprojekt med tydligare konstnärliga målsättningar.³

I Sverige uppskattas de kulturella och kreativa näringarna motsvara 5 procent av BNP⁴. En stor del av hushållens kulturutgifter som presenterats tidigare härrör från nämnda näringar. Sysselsättningssiffrorna varierar beroende på vilken definition som används, men Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser menar att sektorn sysselsätter minst 200 000 personer.⁵ Av dessa är 120 000 personer verksamma inom kulturnäringar och 80 000 personer har kulturyrken men är verksamma inom andra branscher. Enligt Konstnärsnämnden finns i Sverige ca 30 000 verksamma konstnärer. Institutet för tillväxtpolitiska studier menar att tillväxten hos de kulturella och kreativa näringarna i stort sett motsvarar utvecklingen för tjänstesektorn i sin helhet.⁶

---

³ www.regeringen.se/sb/D/6085/a/193088

⁴ http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/europa/vill-se-frihandel-nu_156124.html

⁵ Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, 2009, sid 7.

⁶ Institutet för tillväxtpolitiska studier, 2008, sid 8.

Dataspelsbranschens närmast exponentiella tillväxtsiffror vittnar också om de kreativa näringarnas betydelse. Branschorganisationen redovisar en total försäljning för 2011 om drygt 4 miljarder kronor, och uppger att de svenska spelutvecklarnas omsättning växte med över 50 procent jämfört med 2010 eller, än mer anmärkningsvärt, en ökning med 2 500 procent mellan åren 1998 och 2011. På ”Developers Choice Awards” i San Fransisco, dataspelens mest prestigefulla gala, vann Sverige 2011 åtta av 22 kategorier. Per Strömbäck, vd för Dataspelsbranschen, menar att kopplingarna mellan den så kallade kärnan (”the core”) och dataspelsbranschen främst finns inom musik och bild genom spelföretagens beställningar av kompositörer och tecknare. Det finns även synergier mellan spel och film, inte minst internationellt.⁷

Under våren 2012 presenterades rapporten ”Musikbranschen i siffror”⁸ vars syfte främst var att ta fram en hållbar metod för att mäta musikbranschens omsättning och export. Branschens inhemska marknad uppskattas till 5,2 miljarder kronor. I förhållande till tidigare publicerade siffror om exportvärdet av det svenska musikundret är rapporten mer försiktig och uppskattar värdet till 622 miljoner kronor år 2010. Enligt branschorganisationen Musik Sverige har exportintäkterna ökat med 9 procent mellan 2010 och 2011.⁹

Även i Sverige är de kulturella och kreativa näringarna föremål för politiska insatser. Regeringens handlingsplan för de kulturella och kreativa näringarna samt de åtföljande medlen syftar till att främja sektorns utveckling. Särskilda uppdrag har bidragit till att starta processer där kulturpolitiken, näringspolitiken och den regionala tillväxtpolitiken utvecklar nya samarbetsformer både på nationell, regional och lokal nivå. Mäklarfunktioner, nätverk och modeller för samverkan syftar till att bygga långsiktigt hållbara system för dessa näringar och att stimulera alla län och utpekade nationella aktörer att arbeta

---

⁷ Intervju med Per Strömbäck, juni 2012.

⁸ Nielsén & Portnoff, 2012.

⁹ www.musiksverige.se

strategiskt med kulturella och kreativa näringar. Sedan 2010 finns också Rådet för kulturella och kreativa näringar. I dess uppdrag ingår även att initiera och stimulera en bredare diskussion om kultur och kreativitet och vad det kan innebära både för företagen och för samhället i stort.

Enligt Statens kulturråd har alla län i dag särskilda program för kulturella och kreativa näringar. Strategierna ser olika ut och utgår från respektive läns förutsättningar. Det handlar bland annat om att öka möjligheterna för företagare inom kulturella och kreativa områden att nå nya kunder och uppdragsgivare samt om vidgade marknader. I och med den nya samverkansmodellen, som innebär att vissa statliga kulturanslag efter dialog mellan stat och region fördelas direkt av regionen, ska samtliga regioner/län ta fram en regional kulturplan. Oftast ingår en strategi för kulturella och kreativa näringar i kulturplanen, även om frågan snarare sorterar under utvecklingsnämnderna än under kultur- nämnderna. De kulturella och kreativa näringarna blir också en allt viktigare pusselbit i större processer såsom exempelvis exportfrämjande.

Det kan till sist konstateras att det ökande intresset för de kulturella och kreativa näringarna är gemensamt för hela Norden. Ett särskilt organ, KreaNord, skapades 2008 som en tvärssektoriell samlingspunkt för erfarenheter, kunskaper och utvecklingsvisioner som täcker både närings- och kultursektorn inom Norden. Våren 2012 presenterade KreaNord en fallstudie som lyfter fram nordiska goda exempel på de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska betydelse. Bland de svenska exemplen lyfts företaget HM:s samarbete med erkända haute-couture-designer fram. Man menar att de årliga kampanjerna av små men exklusiva kollektioner av olika trendguruer har skapat ett stort intresse hos både kunder och medier samt stärkt HM:s varumärke i förhållande till dess konkurrenter.¹⁰

Kan de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska betydelse bli än större? En utmaning handlar om att än tydligare

---

¹⁰ KreaNord, 2012.

kunna befästa den kreativa sektorns vikt för innovation. Den brittiska myndigheten NESTA (National Endowment for Science, Technology and the Arts) har gjort ett försök att identifiera hur den kreativitet som är de kulturella och kreativa näringarnas dna genererar innovation i det övriga näringslivet.¹¹ Undersökningen visar att ju mer företag köper tjänster från andra företag som kan klassificeras som kulturella och kreativa, desto högre rankas deras innovationsförmåga. Detta, menar NESTA, betyder att de kulturella och kreativa näringarna har en större betydelse i Storbritanniens innovationsekologi än vad man tidigare insett.

Även ”Global Innovation Index 2012” diskuterar sambanden mellan innovation och kreativitet. För att mäta olika länders innovationskapacitet vägs indikatorer från områden som bland annat forskning, marknad, infrastruktur men även kreativitet samman. Som redovisats tidigare rankas Sverige mycket högt i dessa innovationsmätningar. Rapporten har för 2012 borrar djupare i sina mätningar av kreativitet, och menar att dess betydelse för innovationer är undervärderad. ”Global Innovation Index” inkluderar bland annat statistik om medie- och kulturkonsumtion och antalet inhemskt producerade filmer för att mäta kreativiteten. Den utgår från ett tvärsektoriellt perspektiv som lyfter fram samband mellan skilda fält.¹² Skulle ett än mer aktivt främjande av den kreativa sektorn kunna bidra till ett än bättre innovationsklimat? Global Innovation Index 12 tycks dra den slutsatsen.

Kopplingen mellan de kulturella och kreativa näringarnas ökande ekonomiska betydelse och vitaliteten i den så kallade kärnan bör vara i fokus för politiken. I en forskningsantologi som tagits fram av Konstnärsnämnden under våren 2012 för att belysa hur konstnären förhåller sig till trenden om kulturnäringarnas ökande betydelse, ges en beskrivning av vad en alltför ensidig fokusering från politikens sida på de kulturella och

---

¹¹ NESTA, 2008.

¹² INSEAD, 2012.

kreativa näringarna kan bli för konstnärerna.¹³ ”Marknaden har definitioner och värdebegrepp som skiljer sig från konstnärens, men gränserna har blivit allt mer flytande: avstånden mellan konstnären och näringslivet var stort på Kockums tid, idag måste unga konstnärer navigera i ett landskap där viss reklam liknar konst till förväxling och där ”storytelling” blivit viktig affärskunskap i många verksamheter.”¹⁴ En alltför ensidig fokusering på de kulturella och kreativa näringarna, i stället för en helhets-syn på kultursektorn, kan med andra ord riskera att utarma kulturens kärna.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska betydelse tveklöst ökar. Den Europeiska kommissionens ansträngningar att, trots kristider, driva igenom en offensiv politik för området vittnar om en tydlig riktning. Den relevanta utmaningen för politiken blir rimligen att öka dessa näringars värdeskapande. Som visats är en förutsättning för detta att kulturekonomins konstnärliga kärna samtidigt värnas.

4.2 Attraktivitet för regioner

Nära sammanflätad med de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska betydelse är hela kultursektorns betydelse för regional utveckling. Att kulturen lyfts fram som betydelsefull för utveckling och regional tillväxt är en av de tendenser som Riksantikvarieämbetet våren 2012 identifierar i sin skrift ”Trender i tiden”.¹⁵ I globaliseringens kölvatten har konkurrensen om arbetstillfällen ökat. Regioner och städer – men också länder – behöver profilera sig för att behålla invånare, skapa arbetstillfällen och intressera besökare.

Forskning om kulturens betydelse för regioners attraktivitet har följaktligen fått en starkt ställning under de senaste åren. Det

---

¹³ Konstnärsnämnden, 2012.

¹⁴ Elam, 2012, sid. 15.

¹⁵ Riksantikvarieämbetet, 2012.

finns ett samband mellan ett rikt kulturutbud, ökad attraktivitet och förbättrade tillväxtförutsättningar. Det framgår dock lika tydligt att en isolerad satsning på kultur inte räcker för att skapa attraktivitet.

En av de mest uppmärksammade teorierna är den som den amerikanske forskaren Richard Florida presenterade i "Den kreativa klassens uppgång".¹⁶ Florida menar att teknologi, talang och tolerans – tre T:n – är drivande faktorer för vissa regioners tillväxt. Den kreativa klassen söker sig till miljöer som karakteriseras av dessa fenomen. Det är inte så att den kreativa klassen söker sig till jobben utan omvänt är det jobben som söker sig till den kreativa klassen. Även om Floridas teorier har ifrågasatts, både generellt och i synnerhet efter den ekonomiska krisen, har uppmärksamheten kring hans teorier bidragit till att kulturfrågor synliggjorts mer i det regionala utvecklingsarbetet.

"Cultural planning" är ett begrepp som används inom verksamhet som rör regional utveckling. Det handlar om att utgå från en ords mer specifika kulturella förutsättningar, snarare än att stereotypiskt efterlikna andra orters kulturella infrastruktur. Med skriften "Att fånga platsens själ" har Sveriges Kommuner och Landsting försökt beskriva "cultural planning" och uppmantra fler kommuner att pröva modellen.¹⁷ I rapporten konstateras att "Globaliseringen, EU och den europeiska integrationen samt statens och kommunernas förändrade roller har medfört ett paradigmskifte. I stället för statliga stöd till 'periferin' försöker man stärka varje regions potential och på så vis främja inomregional tillväxt... Människor idag väljer i ökad utsträckning var de vill bo och ställer allt större krav på en inspirerande livsmiljö, som erbjuder livskvalitet. Platsen och dess kvaliteter blir alltmer betydelsefull för detta val... Det gäller dessutom att profilera sig, att kunna erbjuda något specifikt, att 'sticka ut'."¹⁸

När kulturen får en mer framträdande betydelse i det regionala utvecklingsarbetet medför det bland annat ett ökat intresse

---

¹⁶ Florida, 2004.

¹⁷ SKL, Att fånga platsens själ, 2011.

¹⁸ SKL, Att fånga platsens själ, 2011, sid. 5.

för, och användande av, kulturmiljön och kulturarvet. Ett exempel på det senare är företaget Växbo Lin i Hälsingland som på några år lyckats etablera Sveriges enda linspinneri, och i detta utveckla ett modernt formspråk med respekt för hantverks-traditionerna. Mellan 2006 och 2011 har företagets omsättning mer än fördubblats (från 4,7 miljoner kr till 12,2 miljoner kr). Även antalet anställda har fördubblats. Hanna Bruce, vd för Växbo Lin, menar att samarbetet med kommunen har varit avgörande. I dag besöks Växbo Lin av 80 000 människor varje år, och företaget har 500 återförsäljare i hela världen.¹⁹ Växbo Lin är i dag på en och samma gång ett besöksmål och ett företag, och dess produkter har hittat en nisch på en kräsen världsmarknad.

Med handlingsprogrammet "Attraktionskraft Sverige"²⁰, som presenterades av regeringen våren 2012, uppmärksammar även den nationella nivån den trend som innebär att kulturens roll för den regionala utvecklingen synliggörs. Den hållbara tillväxten beskrivs inte längre som beroende enbart av näringslivets villkor, utan också av de miljöer som människor bor och verkar i. I detta finns ett synsättsskifte som tydligare än tidigare lyfter fram kulturens roll för utvecklingen.

Ytterligare ett intressant exempel som kombinerar besöksnäring och de kreativa näringarna samt bidrar till regional attraktivitet är trädhotellen i tallskogen Harads, nordväst om Luleå. Här har ägarna till ett sedan tidigare etablerat lokalt pensionat i samarbete med ledande skandinaviska arkitekter skapat unika rum som svävar i tallskogen. Redan det första verksamhetsåret, 2010, invigdes flera rum, och ytterligare ett tjugotal är inplanerade. Vid invigningen fanns både CNN och BBC på plats; det amerikanska resemagasinet Condé Nast inkluderade trädhotellen på sin lista över mest rekommenderade hotell.

Globaliseringen medför en allt starkare konkurrens om arbetstillfällena och attraktivitet. En inspirerande livsmiljö är ett medel för regioner som behöver profilera sig för att behålla in-

---

¹⁹ Intervju Hanna Bruce, juni 2012.

²⁰ www.regeringen.se/attraktionskraft

vånare och social service, skapa arbetstillfällena och intressera besökare. Samtidigt är förutsättningarna för en stor del av de regionala kulturverksamheterna att utan offentligt stöd driva verksamheten svåra. Med den redan nämnda samverkansmodellen fördelar regionerna själva de statliga kulturmedlen. Till skillnad från flera andra europeiska länder har det offentliga Sverige inte minskat på finansieringen till kulturen, trots den ekonomiska krisen. Utmaningarna handlar om att fortsatt värna denna sektor och stå emot de röster som hävdar att kulturen inte är en del av det offentligas självklara ansvar. Sektorsövergripande strategier och förståelse för andra värden än de rent mätbara är andra utmaningar, viktiga också för kulturens roll i det regionala utvecklingsarbetet.

4.3 Social sammanhållning

Kulturen är ett kitt som förenar människor och skapar gemensamma referensramar i livets olika skeden. De ökande migrationsströmmarna skapar ofta ekonomiskt värde och är bland annat en följd av den nya globala ekonomin. Strömmarna bidrar till att samhället berikas med nya perspektiv. Under en övergångsperiod är integrationen av de nyanlända en viktig utmaning för samhället. Den meningsskapande och berättelsedrivna kulturen har här en tilltagande betydelse.

Det gemensamma intresset för ett visst kulturuttryck kan skapa en stark sammanhållning. Kulturarvets alla skiftningar skapar förståelse för historiska sammanhang och för samtida utmaningar. De sociala medierna mångfaldigar och stärker dessa gemenskaper. Med de gränsöverskridande identiteterna i globaliseringens tid kan kulturen bli en allt tydligare sammanhållande kraft för människor oavsett bakgrund, ålder, sysselsättning eller bostadsort. Kulturen kan bidra med gemensamma berättelser och referensramar som också har ett integrationspolitiskt värde.

Helene Egeland och Jenny Johansson diskuterar i antologin "Kultur, plats och identitet" vilken roll kulturen – både i dess

vida och snävare bemärkelse – kan antas spela för den individuella och kollektiva identiteten, samtidigt som globalisering medför att ”individer, ekonomiska och politiska system antas bli mer mångfacetterade i vad de efterfrågar”. Ett annat sätt att diskutera kulturens roll för en Orts attraktivitet – som redan behandlats i avsnittet om regional utveckling – är att lyfta fram hur kulturen kan bidra till identitetsskapande. Egeland och Johannisson lyfter också fram några av globaliseringsprocessens paradoxer: globaliseringen som både skapar större gemenskaper och bidrar till splittring mellan flera mindre gemenskaper, globaliseringen som bidrar till att platsens betydelse ömsom ökar, ömsom minskar.²¹

Kulturens institutioner kan i vissa fall utvecklas till att bli en form av ”sekulära katedraler” dit människor söker sig för att diskutera frågor som ingen annan öppen institution förmår att ta upp. Frågeställningar och samtal som i kontexten bildar sammanhållning. Med utgångspunkt i konsten kan museer, teatrar och kulturhus ta upp för samhället aktuella frågor och öppna för en diskussion om allt från hållbarhet, sammanhållning och mångfald till livsstil eller konsumism. Kulturinstitutionerna blir då en sorts ”third space”, öppna och tillgängliga för alla. Särskilt påtagligt kan museer verka för social sammanhållning genom att diskutera kulturarven utifrån befintliga samlingar och inlån, och därmed bidra till den interkulturella förståelsen.

Men lika mycket som kulturen kan vara en sammanhållande kraft, kan den också vara delande och bidra till att befästa skillnader och utanförskap. Uttryck kan vara mer eller mindre inbjudande för den som inte ”knäckt den kulturella koden”. Som alltid när man talar om identitet så skapas ett ”vi” som skiljer oss från ”dem”, vilket manar till öppenhet och lyhördhet. Utmaningen för att kulturinstitutionerna ska förmå att vara just ”sekulära katedraler” ligger i deras förmåga till öppenhet och inbjudan till delägarskap.

---

²¹ Egeland & Johannisson, 2003, sid. 12.

Carolina Frände är sedan 2009 konstnärlig ledare för Stockholms stadsteater i Skärholmen, och hon arbetar konsekvent med att bygga en långsiktig relation till granskandet och det närområde som teatern verkar i. Att skapa en ömsesidig förståelse mellan institutionen och dess publik är nödvändigt, menar Frände. Det handlar lika mycket om att förstå vilka platsspecifika frågor som är relevanta för barn och unga i Skärholmen, som att inom teatern driva ett konstnärligt arbete som relaterar till just dessa frågeställningar. Frågan ”Var kommer du ifrån?” visade sig ganska omgående och på ett självklart sätt vara inte bara en gemensam nämnare, utan själva grundfrågan för teaterns publik. ”Barnen ifrån Frostmofjellet” är en berättelse om just den frågeställningen, fast hämtad från det svenska kulturarvet. Sagan förmedlar att det inte är så länge sedan Sverige var ett utvecklingsland, och speglar därmed publikens dagsaktuella fråga med en klassiker från den svenska barnlitteraturen. Cirka 90 procent av teaterns föreställningar är skolföreställningar och ett viktigt led i arbetet är samverkan med skolan. Med väl förberedda lärare kan ett besök på teaterinstitutionen skapa en gemensam upplevelse, ett ”vi” över generationer och bakgrunder.²²

Ytterligare ett resonemang om kulturens betydelse för social sammanhållning står författaren Qaisar Mahmood för. I ”Mångfalden är framtiden” har Mahmood skrivit essän ”En illusion om förändring – om mångfalds- och integrationsdiskursens framväxt”, med underrubriker som lyder ”Vi och de”, ”De behöver inte bli som vi” och ”Vi och de ska bli ett nytt vi”. Han konstaterar att ”Bilderna av Sverige, svenskhet och svensk kultur behöver därför uppdateras så att den kommer i samklang med det samtida Sverige och de samtida svenskarna. Kulturen är ett instrument för att genomföra denna uppdatering, eftersom kulturen är en viktig symbolkraft. Kulturen är också det kitt som binder ihop ett samhälle till en sammanhängande helhet. Kulturlivet, i vid

---

²² Intervju Carolina Frände, juli 2012.

mening, har därför en nyckelroll eftersom det är genom kulturen som identiteter skapas och återskapas.”²³

Ett exempel på kulturell mötesplats är Moriska palatset i Malmö. Ozan Sunar, som driver verksamheten, vill framför allt att palatset ska uppfattas ”som en plats för alla, där vi också kan häva oss ur umgänges- och genrernas läsningar. När vi samtidigt når både Nöjesguidens klientel och förstagångsbesökare från socialt utsatta områden – då är jag nöjd.”²⁴

Enskilda verk kan utgöra en sammanhållande kraft för människor med olika bakgrund eller ålder. I rapporten ”Musik-sverige” som nämnts ovan tar författarna upp musikens identitetsskapande möjligheter. ”På så sätt har verk som ”Den blomstertid nu kommer” och Astrid Lindgren-knutna sånger en betydelse för många svenskers identitet.”²⁵ Sångerna bidrar här med en gemensam referensram för dem som deltagit i svenska skolavslutningar.

En indikation på kulturen som en sammanhållande kraft i samhället är det starka intresse som finns för olika former av kulturaktiviteter och där bara sammanslutningen i sig kan anses identitetsskapande. Det handlar också om de sociala effekterna som organiseringen medför. Tobias Harding vid Linköpings universitet ägnar stor del av sin forskning åt det civila samhället med särskild betoning på kulturområdet. Harding beskriver ett heterogent landskap av ideella kulturorganisationer med organisationer som ABF, Sverok – Sveriges spellobbyförbund tillika också Sveriges största ungdomsförbund med 190 000 medlemmar, och Sveriges Hembygdsförening, som i sin tur organiserar 430 000 medlemmar. Siffrorna går enligt Harding isär när det gäller uppskattningen av det totala antalet medlemmar i ideella kulturföreningar, och varierar mellan 1 till 3 miljoner medlemmar. Bara Svenska kyrkan organiserar några hundratusen medlemmar som sjunger i kör. Siffrorna talar sitt tydliga språk och visar på den roll kulturen spelar för den sociala

---

²³ Mahmood, 2007, sid. 72.

²⁴ Intervju Ozan Sunar, juni 2012.

²⁵ Nielsén & Portnoff, 2012, sid. 13.

sammanhållningen när medlemmar strålar samman för att utöva ett gemensamt intresse.²⁶

Medielandskapets förändring och fragmentisering har också inneburit en förskjutning av tidigare gemensamma referensramar. De aktiviteter som ökar snabbast på internet är enligt Ulla Carlsson, forskare och verksamhetschef vid Nordicom, socialt nätverkande aktiviteter som i sig kombinerar teknologi, social interaktion och skapande av medieinnehåll. Vi går från vad vi tidigare kallat ”dutiful citizen” – plikttrogna medborgare – till ”self-actualizing citizen” där betoningen snarare ligger på självförverkligande. Spänningen ligger mellan deltagarkulturen å ena sidan, och den mer traditionella journalistikens framtid. På endast 10 år har antalet 15- till 24-åringar som tar del av nyhetsprogram på tv gått från 30 procent till 10 procent.²⁷

Vad kommer att skapa den sociala sammanhållning som tidigare erbjudits av traditionella medier? Den spridda användningen av de nya medierna innebär också en gradvis omtolkning av de olika estetiska språken som inte endast involverar de professionellt aktiva. De nya medierna tillför nya dimensioner till litteraturen när ljudboken också innehåller musik, när dansaren interagerar med en monitor breddas uttrycket, och när mobiler bidrar till ett nytt filmspråk. Samtidigt som uttrycken förändras, bidrar fenomenet till en annan typ av sammanhållning.²⁸ Vibeke Windelov, dansk filmproducent, menar att utmaningen ligger i en ny form av berättande som involverar ett globalt medförfattande nätverk. ”Det är en fantastisk publik som har både tid och energi att interagera och bidra... men det är också en publik som ställer krav på det innehåll som presenteras – en publik som är van att hoppa från film och spel till socialt nätverk inom en hjärtklappning ... Berättandet har förflyttat sig. På bara några hundra år har det vuxit från muntlig tradition till teater till film och tv. Hur ser informationsålderns berättande ut? Vid horisonten skapas ett nytt uttryck som förenar det bästa

---

²⁶ Harding, 2012.

²⁷ Intervju Ulla Carlsson, maj 2012.

²⁸ <http://www.mah.se/Forskning/omforskning/Organisation/Profiler/Nya-medier/>

inom dessa traditionella medier och det bästa inom nya medier”²⁹. Tillgängligheten sker genom tekniska plattformar och den sociala dimensionen skapar sammanhållning.

Samtidigt finns det fortfarande ett antal starka varumärken som kan sägas utgöra gemensamma referensramar. Barnprogrammet Bolibompa är ett exempel på detta och är för många barnfamiljer en omistlig del av vardagen. Bolibompa ses en genomsnittlig vecka av 35 procent av barnen mellan 3 och 6 år, och en genomsnittlig månad är siffran för samma åldersgrupp 71 procent. Ett annat mått på samma fenomen är de drygt 3,2 miljoner svenskar som såg sluttävlingen i den europeiska schlagerfestivalen när det svenska bidraget segrade 2012.

Sammanfattningsvis medför globaliseringen att kulturen, med sin utgångspunkt i samhällets mångfald, spelar en allt viktigare roll för den sociala sammanhållningen.. Kulturen bidrar med gemensamma referensramar och gemensamma berättelser. Qaisar Mahmood liknar svenskheten vid en lök – där varje generation med sina särdrag bidrar till en ständig omdefiniering av vad som är svenskt.³⁰ Det som uttrycks här är bilden av kulturen som föränderlig och förändrande – präglad av historia, men också av sin samtid vilket också är en förutsättning för att den ska vara inkluderande. Eller som Leif Magnusson, verksamhetsledare för Mångkulturellt Centrum i Botkyrka uttrycker det: ”Berättelsen om Sverige är som en oavslutad biografi”³¹.

Den berättelsedrivna kulturen är en viktig sammanhållande kraft för hela samhället. Med de ökande migrationsströmmarna tydliggörs denna betydelse än mer.

Utmaningen handlar också om kulturinstitutionernas förmåga att bli inbjudande mötesplatser eller sekulära katedraler. Politiken kan medverka till denna omvandling men det ligger i kulturektorns intresse att vara med och driva denna förändringsprocess. Utmaningen består framför allt i att mer system-

---

²⁹ EU2012DK, Team Culture, 2012.

³⁰ Mahmood, 2012.

³¹ Intervju Leif Magnusson, maj 2012.

atiskt synliggöra och tillgängliggöra kulturens möjlighet att bidra till sammanhållning.

4.4 Städer att leva i

I staden ska en mångfald av intressen hanteras och mötas; staden är ett symboliskt uttryck för dessa intressen och för hur de värderas. Staden kan ses som en manifestation av mänskligt liv över tid – en mångfald av relationer, idéer och motiv som utgör grunden för nya kulturella uttryck. Staden är i detta perspektiv inte husen, gatorna och infrastrukturerna, i den funktionellt renodlade meningen vi ofta ger dem, utan ett samlat avtryck av eller uttryck för människors strävan (och misslyckanden) på en viss plats, över en viss tidsrymd. På så sätt är staden ett rikt kulturellt uttryck i sig, som vi medvetet eller omedvetet ständigt avläser i vår vardag. Därmed är ingen stad heller den andra lik.

Kulturen spelar en viktig roll i främjandet av dynamiska och attraktiva stadsmiljöer. Som redan diskuterats är platsens identitet en bidragande faktor till att den också upplevs som attraktiv. Stadens topografi, dess utbredning och indelning, arkitekturen, hur tillgången till det offentliga rummet är organiserat, kulturarvets berättelser liksom platser och lokaler för att ta del av eller själv skapa kultur är kulturfunktioner som bidrar till en levande stadsmiljö.

En hållbar stadsutveckling förutsätter en helhetssyn och en långsiktighet som också inkluderar ett kulturperspektiv. Genom en närmare samverkan mellan kultur- och miljöpolitiken främjas utvecklingen av goda livsmiljöer. Helhetssynen ska motverka att utvecklingen inom ett område inte hindrar utvecklingen av ett annat – att infrastruktur och bostadsbyggande också tar hänsyn till de boendes fritidsaktiviteter, att man utgår från ”platsens själ” snarare än standardiserade lösningar. Ett exempel på ett sådant samarbete är det gemensamma uppdraget om samverkan för att främja just en hållbar stadsutveckling, som hösten 2009 gavs till myndigheter inom kultur- och miljöpolitiken. I den gemen-

samma slutrapporten lyfter Boverket, Riksantikvarieämbetet, Formas och Arkitekturmuseet fram flera utmaningar för stadsutvecklingen, bland annat arkitekturens betydelse, vikten av en helhetssyn för att på ett mer medvetet sätt hantera målkonflikter i stadsplaneringsprocesser samt kulturarvets outnyttjade potential.³²

Hur staden och byggnader är utformade påverkar det dagliga livet och mänskliga relationer. Ett exempel på arkitekturens roll ger arkitekterna Gert Wingårdh och Rasmus Waern: ”Arkitekturen har makten att bestämma människors rörelser. En dörr, en korridor eller en trappa tvingar fram beteenden. Genom att föra alla på en arbetsplats samman till ett trapphus eller till en entré skapas möten som aldrig skulle ha kommit till stånd om alla tar sin egen väg till och från arbetsplatsen. Denna makt över människor är planerarens mest kraftfulla verktyg. Besluten kan få mycket långtgående (långa) effekter. Att ta hissen direkt från bostaden ned till garaget för att sedan parkera i källaren under arbetsplatsen och ta hissen direkt upp verkar övertygande rationellt, men hur ser i förlängningen den stad ut där inga människor längre behöver röra sig på gatorna?”³³

Den ovan nämnda myndighetsgemensamma rapporten betonar också stadens kontextualitet, det vill säga behovet av att i stadsplaneringen snarare se till sammanhang och helhet – eller landskap – än till enskilda stadsdelar.

Det offentliga rummet – en stadens allemansrätt – är centralt för att stadsmiljöns alla funktioner ska samspela. Det offentliga rummet är det gemensamma rum där individen har rätt att se sig själv i första hand som medborgare i staden. Här agerar man inte som privatperson med äganderätt över platsen eller som potentiell konsument av varor eller tjänster. Här erbjuds i stället en frihet som hör samman med grundläggande demokratiska värden, något som också öppnar för möjligheten att det offentliga rummet kan bli ett politiskt laddat rum.

---

³² Arkitekturmuseet, Boverket, Formas, Riksantikvarieämbetet, 2011.

³³ Wingårdh & Waern, 2007, sid. 83.

Minnen – materiella eller immateriella – från tidigare generationer är en del av stadsmiljöns identitet. Kulturarvet berättar om platsens och de tidigare levandes villkor och ger perspektiv på det samtida. Den historiska dimensionen är en utgångspunkt för en djupare förståelse av platsens unicitet, vilket är centralt både ur planeringssynpunkt och för människors livskvalitet. Väl omhändertagna kulturmiljöer berikar människors liv och skapar goda livsmiljöer.

Tillgång till ett lokalt kulturliv definierar också, som tidigare beskrivits, en ort. Ur ett stadsutvecklingsperspektiv är fortfarande biblioteken ett nav för kulturaktiviteter som inte bara omfattar läsning, utan även tjänar som lokal samlingspunkt. Kulturinstitutioner, fritidsgårdar, musik- och kulturskolor är andra verksamheter som bidrar till att stadsdelar uppfattas som attraktiva och trygga. Kulturens egenvärde bidrar paradoxalt till att höja värdet på de platser där den uppträder.

Konstnärer och kulturskapare agerar ofta som ”urbana pionjärer”. Konstnärers boende och ateljéer samlas ofta i urbana miljöer med låga hyresnivåer, till exempel i av industrin övergivna lokaler. Otaliga är de stadsområden där uppmärksamheten som skapas kring dessa kreativa verksamheter så småningom leder till en successiv gentrifiering, som i sin tur innebär att de värdeskapande pionjärerna av kostnadsskäl tvingas flytta vidare. Här ligger en motsättning mellan städers intresse för de kulturella och kreativa näringarna å ena sidan, som ju förutsätter lokaler med låga hyresnivåer, och, å andra sidan, en stadsplanering som inte alltid agerar ur ett helhetsperspektiv.

Stadens utformning, insikten om kulturarvets berättelser och platser för kulturupplevelser kan bidra till visionen om hållbara städer. För att en levande stadsmiljö ska åstadkommas och utvecklas behöver kulturperspektivet integreras i stadsplaneringen. Politiken och aktörsledet med myndigheter och institutioner behöver utgå från tvärsektoriella strategier. Utmaningen består i att få till stånd en verklig ömsesidig förståelse för de olika perspektiven som olika sektorer representerar.

Även om vikten av tvärssektoriella perspektiv inte är en utmaning förbehållen just kultursektorn, bidrar "felkonceptualiseringen av kulturen" till att utmaningen är särskild relevant för just kultursektorn. Den ömsesidiga förståelsen förutsätter lika mycket att kultursektorn deltar i processerna fullt ut. Det kan handla om att de frågeställningar som globaliseringen och kunskapsamhället har att hantera är av en sådan art att de inte längre härrör från ett enskilt sakområde – tvärtom ligger både orsaken och lösningen i ett komplext samband av kausaliteter som kan spänna från beteendemönster, politikens organisering, den tilltagande internationaliseringen och hur dessa vävts samman. Exempelvis förutsätter den ökande globaliseringen inte bara krav på ekonomisk och politisk förståelse, lika viktigt är förståelsen för kulturella och sociala nätverks påverkan samt interkulturell kommunikation.

Mätbarhetens logik blir en akilleshäla för kulturens roll i sammanhang som stadsplaneringen, liksom för andra externaliteter. De olika initiativen på internationell och nationell nivå som diskuterar behovet av nya makroekonomiska räkenskapsmodeller pekar på en viktig problematik. Mäter vi rätt saker? Eller har målet – som väl rimligen bör innehålla ett mått av välbefinnande – blivit uteslutande ekonomiskt? Utvecklingsmodeller kan inte enbart fokusera på ekonomisk tillväxt – om inte denna bidrar till ett ökat och hållbart välbefinnande har förhållandet mellan medel och mål omkullkastats. Tvärssektoriella utvecklingsmodeller och strategier behöver även integrera ett kulturellt perspektiv. Indikatorer som ger en bild av kulturdeltagandet kompletterar den bild av samhället som ges av rent ekonomiska parametrar.

4.5 En lärande skola

Skolan är samhällets viktigaste kulturinstitution med undervisning i estetiska ämnen och förmedling av kultur och bildning. Den nya läroplanen från 2011 lyfter fram vikten av att kunskap

gestaltas på flera olika sätt. Det som forskare sedan länge uppmärksammat, att lärandet inte enbart kan vila på tal- och skriftspråket utan även behöver vidgas till de estetiska språken som musik, bild och dans med mera. uppmärksammas. Ifrågasättandet, analysen och perspektivskiftet är en del av den konstnärliga processen. Kunskap som gestaltas på många olika sätt, historieundervisning som kompletteras genom drama, samhällsorientering som stöds av filmproduktion, eller att matematiken blir rytm ger eleven en djupare förståelse för kunskapen.

I "När kulturen knackar på skolans dörr" menar Ulla Wiklund, författare, forskare och f.d. undervisningsråd, att vi med integreringen av de estetiska språken rör oss från en inlärningskola till en "lärande skola". Den "lärande skolan" kännetecknas av att den betonar vikten av en djupare förtrogenhet med fakta, vilket kräver "tid och möjlighet att reflektera det nya på många olika sätt."³⁴

Och det är just reflektionen som är nyckelordet i definitionen av de estetiska lärprocesserna, enligt Ulla Wiklund. "Estetiska lärprocesser är ett sätt att arbeta på i skolan som gynnar en kunskapsutveckling där eleven får knyta samman känslor, upplevelser, kunskaper, erfarenheter och analys till en helhet. Alla språk, alla delar av språkutvecklingen används: tal och skriftspråk men också de estetiska språken (musik, bild, dans, teater, form, media med mera) för att formulera och gestalta sitt lärande."³⁵

Den satsning som pågår sedan 2008 och med en successiv utbyggnad till hela grundskolan från och med 2011, kallad Skapande skola, är av en annan karaktär. Med särskilda stimulansbidrag från Statens kulturråd uppmuntras skolorna att arbeta med professionella kulturskapare. Målet är att ge alla barn oavsett bakgrund möjlighet att ta del av kultur och att själva skapa, och att samtidigt utveckla barns kreativitet och därmed nå skolans kunskapsmål. Under läsåret 2010–2011 mottog 2 174 skolor

---

³⁴ Wiklund, 2009, sid. 20.

³⁵ Wiklund, 2009, sid. 16.

Skapande skola-bidrag från Kulturrådet, och satsningen nådde därmed 280 000 elever. Sammanställningar av goda exempel publiceras i syfte att inspirera än fler skolor att ta del av satsningen.³⁶

Även om användningen av estetiska läroprocesser i undervisningen främst syftar till en fördjupad kunskapsinhämtning, är det uppenbart att den också har förgreningar till den kultur-baserade kreativiteten. Kunskapsekonomins företagsledare rankar kreativitet som en av de mest eftertraktade kvaliteterna i anställningsprocesser. Förmågan till överblick och att kommunicera känslor, vanan vid att utsätta sig för risker och förtrogenheten med estetiska uttryck är viktiga medborgerliga egenskaper men också centrala konkurrensfördelar i den globala ekonomin. Den resurs som ungas kulturdeltagande utgör behöver fångas upp av skolan. Med avskaffandet 2011 av de estetiska ämnena som obligatoriska ämnen i gymnasieskolan finns det risk för att detta allt viktigare kompetensområde hamnar i periferin. Blivande entreprenörer, innovatörer, uppfinnare och andra vars utkomst kommer att vara beroende av de kreativa näringarna, men också näringslivet generellt, behöver kunskap om ”det nya stålet, kreativiteten”.

4.6 Utbilda för en ny framtid

Även inom den akademiska världen är det viktigt med en förtrogenhet mellan olika discipliner – en tvärvetenskaplig ansats redan under studietiden. Gemensamt för resonemangen om kreativitet och innovation är att dessa behöver en klangbotten: både i samhället och hos den enskilda individen. Här spelar den högre utbildningen en viktig roll. Om det finns en ökande medvetenhet för de från kulturens ovan diskuterade positiva externaliteter, dominerar fortfarande föreställningen om att

---

³⁶ Statens kulturråd, 2012.

utbildningar i det svenska utbildningsväsendet bör vara ämnesinriktade.

Högskoleverket har under 00-talet arbetat med att på olika sätt belysa bildningsbegreppet. I en skriftserie om bildning inbjöds olika författare att belysa begreppet ur sitt ämnes perspektiv. Genomgående för de olika infallsvinklarna var att bildning ställer krav på både djup och bredd i kunskap. I "Att fånga bildning" menar verket att diskussionen om bildning är nödvändig både ur ett medborgarperspektiv och ur ett utbildningsperspektiv. Det förra handlar främst om att deltagandet i demokratiska processer förutsätter vissa gemensamma kunskapsområden. Utbildningsperspektivet, däremot, bygger på att fackkunskaper inte är tillräckliga, "utan att kunskapen ska inhämtas i en kontext som t.ex. inrymmer andra människor och oförutsägbara krav. För att någon ska kunna skapa anpassade lösningar i en föränderlig kontext, krävs förmåga till variation eller en repertoar liksom ett personligt omdöme och integritet – särskilt när inga givna lösningar finns. I detta andra perspektiv blir bildning en fråga om etik och omdöme, men också kreativitet."³⁷

Samtidigt visar rapporten att det finns många tecken som tyder på att undervisning som går utöver bestämda ämneskunskaper inte prioriteras i den svenska högskolan och att yrkesutbildningens dominans blir allt starkare. "Yrkesutbildningen som förebild för utbildningens organisation, där ett snävt nyttoperspektiv får dominera och som upplevs förstärka en instrumentell syn på utbildning. I andra länder finns en annan tradition av att organisera utbildning där bildning i betydelsen breddning och humaniora framstår som självklara inslag".³⁸

Det centrala är att det inte handlar om ett ensidigt perspektiv utan om att olika vetenskapsområden har "olika sätt att angripa frågor, olika raster som läggs på verkligheten, olika metoder för att få svar på frågorna. Det är tvär- och mångvetenskap som skapar bredd och kreativitet"³⁹.

---

³⁷ Högskoleverket, 2009, sid. 15.

³⁸ Högskoleverket, 2009, sid. 17.

³⁹ Intervju Jörgen Tholin, juli 2012.

”Liberal Education”, i sig en tvärvetenskaplig ansats hämtad främst från USA och Storbritannien, är annars grunden för utvecklingen av Högskolan på Gotland. Upplägget ger studenterna möjlighet att fritt välja mellan olika discipliner. ”Liberal Education” ger en grundläggande träning i språk, argumentering, inlevelse och perspektivskapande. Oväntade kombinationer är legio. Det kritiska tänkandet – och kreativitetens ”divergenta” tänkande – får stöd genom att studenterna kan växla fram och tillbaka mellan olika perspektiv. Jörgen Tholin, avgående rektor för Högskolan på Gotland, menar att det enda vi egentligen vet om framtiden är att den kommer att kräva bredd. Komplexiteten på de frågeställningar som samhället har att hantera framöver kommer att kräva interdisciplinära analyser och metoder.⁴⁰

Skriften ”En högskola för hela studenten”⁴¹ beskriver bakgrunden till Högskolan på Gotlands inriktning men diskuterar också varför det tvärvetenskapliga perspektivet behövs: ”Högskolans kärnverksamhet (forskning och utbildning i samverkan med det omgivande samhället) kan ses som ett möte mellan den vetenskapligt genererade kunskapen och det problembaserade kompetensbehovet. Vetenskapen och samhället möts i högskolan i det vi kallar ”kursen” eller ”projektet”. Detta är de arenor, på vilka perspektiv ska brytas, ämneskunskaper kombineras och problem finna sina lösningar. Här blir det också tydligt att ämne och problem inte alltid sammanfaller. Många samhällseliga problem, av både teknisk och annan art, kräver en kombination av kunskaper. En modern högskola måste därför skapa arbetsformer som stimulerar och underlättar korsbefruktning mellan vetenskapliga och samhällseliga perspektiv...”⁴²

För några år sedan infördes entreprenörskap som ett obligatoriskt inslag i de konstnärliga utbildningarna. Bakom reformen finns tanken om anställningsbarhet och ambitionen att fler konstnärer ska kunna leva på sitt arbete. Men ”anställningsbarhet” är också ett kriterium som, om det endast används i ett

---

⁴⁰ Intervju Jörgen Tholin, juli 2012.

⁴¹ Borgert, 2008.

⁴² Borgert, 2008, sid. 28–29.

kortsiktigt perspektiv, inte gynnar den interdisciplinära ansatsen. Ett omdiskuterat exempel på detta var Svenskt Näringslivs utspel 2011 om att studenter som studerade humaniora borde berättigas ett lägre studiebidrag – motiveringen var just områdets anställningsbarhet. Ett av de avskräckande exemplen var en kurs i JK Rowlings författarskap. Vad utspelet inte nämnde var de miljardbelopp som Harry Potter-serien faktiskt omsatt, vilket kan tyckas vara en lapsus från branschorganisationens sida.

Bengt Kristensson Ugglå, Amos Anderson-professor i filosofi, kultur och företagsledning vid Finlands svenska universitet Åbo Akademi, presenterade i Svenska Dagbladet i december 2011 en policyrapport från Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching. Rapportens ”återkommande mantra är behovet av att vidga perspektiven, koppla ekonomi till andra områden och åstadkomma en integration av en vidare palett av ämnen – tillsammans med behovet av en väl integrerad personlighet.” Bengt Kristensson Ugglå riktar samtidigt kritik mot de humanistiska fakulteternas humanister som ”själva isolerat sig, utvecklat en ensidigt teoretisk kunskapskultur och varit rädda för att ”smutsa ner sina fingrar”.⁴³

Även om de är relativt få, finns det lärosäten och enskilda satsningar som lyfter fram vikten av bildning, ofta i betydelsen bredd och tvärvetenskap. Lika mycket som det handlar om en ökad förståelse för de kreativa värdena inom de traditionella ämnesinriktade yrkesutbildningarna, handlar det om de konstnärliga och humanistiska utbildningarnas förståelse för dessa. Globaliseringen och kunskapsamhällets utmaningar är av en sådan karaktär att de förutsätter både bredd och djup. För den bredare samhällsnyttan kan inte inriktningen mot vissa yrkesutbildningar som medicin och teknik bli för ensidig. Förståelsen för människan och för globaliseringens komplexa samband behöver även ett konstnärligt och humanistiskt perspektiv.

---

⁴³ Ugglå, 2011.

4.7 Hälsa och välbefinnande

Ytterligare en positiv externalitet som kultur medför är den som är resultatet av kopplingen mellan kultur och hälsa. Kulturen kan vara både en förebyggande och en läkande kraft. Med de stora utmaningar som hälso- och sjukvården står inför, genom längre livslängd och ökande kostnader, finns det goda skäl till att också lyfta fram hur även andra områden än sjukvården kan bidra till hälsofrämjande. Den meningsskapande kulturen – med eget deltagande eller tillgång till professionell kultur – har visat sig kunna bidra till ett ökat välbefinnande, vilket i sin tur har positiva hälsoeffekter.

En skrift från Folkhälsoinstitutet lyfter fram olika forskningsinsatser som visar att det finns en koppling mellan deltagande i kulturella aktiviteter och hälsoutveckling. Bland annat redovisas exempel på hur kulturinsatser stimulerar barns och ungas sociala, emotionella och intellektuella utveckling. Inte så förvånande är musik den mest utforskade kulturupplevelsen. ”Att kulturupplevelser kan påverka människan både fysiologiskt och psykologiskt är väl dokumenterat och flera av de refererade undersökningarna kombinerar kvantitativ medicinsk forskning med kvalitativ humanistisk. Kulturupplevelsena verkar kunna stimulera delar av hjärnbarkens tillväxt och inverka psykologiskt, neurologiskt och immunologiskt på motståndskraften mot infektioner, cancer och så kallade autoimmuna sjukdomar, exempelvis reumatisk ledsjukdom. Risken för depression minskar ... När den emotionella stressen minskar bidrar det till att förmågan att lösa problem förbättras.”⁴⁴

Intellektuell aktivitet stimulerar hjärnan och det leder till ett längre och friskare liv, menar Gunnar Bjursell, professor i molekylär biologi vid Göteborgs universitet. Kulturen kan vara en utökning av verktygslådan för förebyggande vård och vid rehabilitering. Forskningen har, menar Bjursell, på senare år fått upp ögonen för sambandet mellan hur omedvetna mekanismer

---

⁴⁴ Folkhälsoinstitutet, 2005, sid. 36.

kan påverka en persons tankar och känslor. Det är där kulturupplevelser har visat sig betydelsefulla. Forskning visar också att sinnesstimulans – som kan vara en effekt av kulturkonsumtion – har en påverkan på hjärnans formbarhet och kroppens läkningsförmåga. ”Genom att aktivera hjärnan med lustfyllda intryck, retas nervcellerna och nya synapser uppstår.”⁴⁵

Hos kommuner, regioner och landsting pågår ett utvecklingsarbete inom fältet. Intresset kretsar kring hur konst och kultur kan komplettera traditionella metoder inom folkhälsoarbetet. På statlig nivå har forskningen bidragit till en pilotinsats kallad Kultur på recept. Försöksverksamhetens syfte var framför allt att förebygga och förkorta sjukfrånvaron och uppdragen gick till Region Skåne och Västerbottens läns landsting. I Skåne har projektet utvärderats och fortsätter under 2012–2014. ”De patienter som deltar i Kultur på recept får ett recept på kulturaktiviteter. Kulturaktiviteterna pågår sedan under tio veckor och leds av kulturpedagoger. Exempel på receptinnehåll är konststämningar, eget skapande, kultur- och naturhistoriska vandringar, hantverk, körsång och musik.”⁴⁶

Ytterligare ett område inom fältet kultur och hälsa som nu uppmärksammas är kultur för seniorer. Umeå har sedan några år tillbaka identifierat kultur som ett medel för att öka välbefinnandet inom äldreomsorgen. Statens kulturråd fick 2011 i uppdrag att stödja pilotprojekt inom fältet kultur för äldre och att sammanställa en utvärdering av olika initiativ.

Göteborgs universitet och Karolinska institutet har under 2012 arbetat med en förstudie i syfte att inrätta en forskarskola inom fältet kultur och hälsa. Genom tvärvetenskapliga miljöer och stark forskningssamverkan ska forskarskolan belysa hur kulturaktiviteter berikar samhället, exempelvis genom att stimulera barns och ungas utveckling, förbättra lärande och undervisning, påskynda läkning och rehabilitering efter sjukdom och skada samt att behålla hälsan långt upp i ett friskt åldrande.

---

⁴⁵ Intervju Gunnar Bjursell, www.kulturradet.se

⁴⁶ Region Skåne, Vårdgivarwebben.

Sammanfattningsvis har forskning visat att det finns ett positivt samband mellan kultur och hälsa. Fältet är ännu outforskat och behöver fördjupas, och med de många utmaningar som sjukvården står inför finns det ett ökande behov av att förstå hur även andra sektorer kan bidra till ett ökat välbefinnande. Sambanden mellan kultur och hälsa är därför viktiga. Även här handlar det om att anlägga tvärvetenskapliga strategier, något som forskningen uppmärksammat. En iakttagelse är att det är fältets nära koppling till forskningen som bidragit till dess genombrott. Precis som med de kulturella och kreativa näringarna har mätbarheten spelat en avgörande roll och resulterat i insatser från det offentliga. Iakttagelsen ligger i linje med det tidigare diskuterade behovet av framtidsstrategier för kultursektorn för att ytterligare befästa – och därmed kunna öka – kulturens roll för samhällsutvecklingen.

4.8 Sverige i världen

Även för Sveriges offentliga diplomati har kultur och kulturella och kreativa näringar under de senaste åren blivit ett allt viktigare verktyg. Svenska institutet har producerat både design- och modeutställningar som med framgång turnerat i världen. De svenska så kallade undren – musikundret eller deckarundret – har betytt mycket för att stärka Sverige-bilden utomlands. Med över 60 miljoner sålda exemplar har Stieg Larssons Millennium-trilogi gett stor uppmärksamhet åt Sverige; internationella framgångar för svenska DJ:s sätter också Sverige på kartan hos den yngre målgruppen.

Kulturella och kreativa näringar lyfts mer och mer fram som redskap för att främja Sverige-bilden. Musik, film, mode, mat och litteratur är de områden som den s.k. offentliga diplomatin fokuserar på, när kulturen ska bidra till utrikes- och handelspolitiska mål. Som en röd tråd genom dessa olika satsningar finns målet att lyfta fram Sverige som ett öppet, kreativt och tolerant samhälle. För kulturen innebär utbytet inte bara ett möte med en

ny publik, men också en fördjupad förståelse för internationella trender inom det egna fältet.

Den svenska offentliga diplomatins flaggskepp är annars sedan 2006 "House of Sweden" i Washington DC. Det har tydligt bidragit till att positionera och profilera Sverige i den amerikanska huvudstaden. Ritat av arkitektduon Gert Wingårdh och Thomas Hansen, och belönat med det svenska Kasper Salinpriset, är den svenska byggnaden ett dragplåster för den arkitekturintresserade allmänheten. House of Sweden rymmer förutom Sveriges ambassad även ett cirka 500 kvadratmeter stort evenemangscenter som under delar av året disponeras för informationsutställningar om Sverige, konst- eller designutställningar, konserter, filmvisningar, författaraftnar samt naturligtvis seminarier och konferenser på svenskrelaterade teman som är aktuella för amerikanska målgrupper. Programverksamheten utgår från det s.k. integrerade främjandet där näringsfrämjandet samverkar med forsknings- och kulturfrämjande. House of Sweden har sedan det öppnade besökts av drygt 250 000 människor och bidragit till stor synlighet och intresse för Sverige i den amerikanska huvudstaden.

Även inom EU ökar intresset för den offentliga diplomatin. Våren 2011 antog Europaparlamentet en resolution om de kulturella aspekterna i EU:s yttre åtgärder. Bland annat betonar parlamentet "kulturdiplomatin och kultursamarbetets betydelse för att världen runt föra fram och förmedla EU:s och medlemsstaternas intressen och de värderingar som tillsammans utgör den europeiska kulturen" och "att ett mångkulturellt förhållningssätt kan underlätta ingåendet av givande avtal som skapar lika villkor för EU och tredjelandspartner." Vidare menar parlamentet att EU:s "utrikes tjänst och kommissionen ska samordna den strategiska användningen av kulturella aspekter i utrikespolitiken genom att konsekvent och systematiskt införliva dessa i EU:s yttre förbindelser".⁴⁷

---

⁴⁷ European Parliament, 2011.

Att kulturen – och de kulturella och kreativa näringarna – kan skapa intresse för svenska perspektiv och lösningar är tydligt. När kulturskapare och kulturinstitutioner möter en internationell publik bidrar de till att synliggöra Sverige för olika målgrupper. Medvetenheten om kulturens roll i de externa relationerna växer, både nationellt och inom EU. Samtidigt kräver den offentliga diplomatin uthållighet och långsiktighet. Det tar tid att kommunicera – och få genomslag för – en samtida berättelse om Sverige. En enskild bästsäljare har en påverkan som vida överstiger samlade insatser från det offentliga.

5

Sammanfattande slutsatser

5 Sammanfattande slutsatser

Som framgår av rapporten är trenden tydlig: Kulturen och de kreativa näringarna är viktiga och har blivit allt viktigare. Kulturens framträdande positiva externaliteter utgör en del av svaren på frågan om vår förmåga att möta globaliseringens och kunskaps-ekonomins utmaningar. Det handlar om de kreativa näringarnas stora omsättning och vikt för tillväxten, liksom om kulturens roll för regional utveckling genom dess kapacitet att både attrahera människor till en ort och skapa förutsättningar för bofasta att kunna identifiera sig med det som erbjuds lokalt. Det handlar även om kulturen som ett medel för Sverigefrämjandet och den offentliga diplomatin, dess roll för förbättrad hälsa och hur den kan bidra till att uppnå skolans kunskapsmål. Särskilt viktigt är naturligtvis det förhållandet att kulturens gemensamma berättelser och upplevelser kan bidra till integrationen av nyanlända svenskar, liksom till den bredare sociala sammanhållningen. I ett samhälle som allt mer präglas av globaliseringens trender, erbjuder kulturen nödvändiga perspektivskiften och skapar förståelse för det som är oss främmande. Även om fenomenen som beskrivs i varje enskilt fall inte är nya blir de allt viktigare i takt med samhällsutmaningarnas tilltagande komplexitet. Kulturens nya gränssnitt och den ökande insikten om att kultur inte alltid är oförenligt med ekonomisk mätbarhet förstärker denna rollförskjutning.

Trenderna visar också på den kulturbaserade kreativitetens betydelse för kunskaps ekonomin och dess viktiga funktion i den hårdnande konkurrensen. Kulturdeltagandet och den kulturbaserade kreativiteten behöver emellertid en starkare klangbotten i

politiken för att nå sin fulla potential. Hur kan politiken i högre utsträckning värna och stärka de krafter som kulturen förmedlar – för kreativiteten, den sociala sammanhållningen och välbefinnandet? Utmaningarna som presenterats i denna rapport kan sammanfattas enligt nedan.:

1. Synen på vad som är kultur behöver breddas. Det är först när kulturens olika fält – den offentligt finansierade, den kommersiellt finansierade och den hemmagjordade kulturen – ses som en helhet som kulturens potential som pådrivande motor för samhällsutvecklingen kan nå sin fulla kraft. Dessutom behöver en framåtblickande kultursektor i långt högre utsträckning än vad som i dag är fallet ta stöd i forskning och trendspaningar. Breddningen gäller även kulturpolitiken. Sektorpolitikens legitimitet ligger i att den uppfattas som angelägen – av sektorn själv, av medborgarna och av den övriga politiken. Här har kulturpolitiken mycket att vinna på att närma sig deltagarkulturen. Utmaningen är vidare att finna en balans mellan den förändrande omgivningen, de institutioner den har att styra, och kulturens kärna. Även politiken som helhet har att förhålla sig till perspektivskiftet.
2. Mätbarhetens logik är en akilleshäla för kulturen. Nationalräkenskaperna förmår inte fånga upp icke ekonomiska värden i samhället. Kulturens positiva externaliteter mäts för det mesta inte och externaliteterna marginaliseras därmed. Kvalitativa indikatorer som ger en bild av välbefinnandet eller kulturdeltagandet kan vara lika centrala som de rent siffermässiga. När kulturen kan hävda mätbarhet – eller forskning – ökar förutsättningarna för att dess potential kan utvecklas.
3. Även om vikten av tvärsektoriella perspektiv inte är en utmaning förbehållen just kultursektorn, bidrar en missvisande konceptualisering av kulturen till att utmaningen är särskilt relevant för just denna sektor. Globaliseringen och kunskaps-samhällets frågeställningar är av en sådan komplexitet att de inte längre härrör från ett enskilt sakområde. Både orsakerna

och lösningarna består av samband som spänner från beteendemönster och politikens organisering till den tilltagande internationaliseringen. Politiken behöver öka sin medvetenhet om utstakade inriktningars konsekvenser inom andra områden än det egna. Helhetssynen är en förutsättning för att rätt beslut ska kunna fattas – kulturen behöver bli en del av beslutsunderlaget där så är ändamålsenligt.

4. Kulturen är en nödvändig, sammanbindande kraft i samhället. Den bidrar med gemensamma referensramar och gemensamma berättelser. Med de ökande migrationsströmmarna, men också för sammanhållningen generellt, har kulturen en allt större betydelse. Utmaningen består framför allt i att mer systematiskt synliggöra och tillgängliggöra kulturens möjlighet att bidra till sammanhållning. Kulturinstitutionerna är viktiga medspelare i denna process.
5. Symboliska och estetiska värden tillhör kunskapsekonomins byggstenar. Kulturen och konsten förutsätter kreativitet. Det gör även innovation. Det finns goda skäl till att öka förståelsen för hur den kulturbaserade kreativiteten befruktar kunskapssamhällets innovationsprocesser. Kulturdeltagandet utgör en enorm resursbas för det framtida samhället som behöver både värnas och vidareutvecklas. Det gäller särskilt om nu kreativiteten är det nya stålet.

Referenser

- Areblad, Pia, (2012). *Innovationskraft i mellanrummet*. Göteborg: TILLT.
- Bianchini, Franco Dr, (2004). *A Crisis in Urban Creativity? The Impacts of Globalization, and on the Potential of Urban Cultural Policies*. Leicester: International Cultural Planning and Policy Unit, De Montfort University.
- Borgert, Leif, (2008). *En högskola för hela studenten*. Visby: Högskolan på Gotland.
- Boverket, Riksantikvarieämbetet, Formas och Arkitekturmuseet, (2011). *Slutrapport av regeringsuppdraget till miljö- och kulturmyndigheter om samverkan för att främja en hållbar stadsutveckling* Stockholm: Arkitekturmuseet, Boverket, Formas & Riksantikvarieämbetet.
- Cunningham Bainter, Sarah (2012). *Forecasting and Cultural Policy: The Implications for the Future of Arts and Culture*. Richmond, Virginia: Virginia Commonwealth University School of the Arts.
- Delegationen för hållbara städer, (2012). *Femton hinder för en hållbar stadsutveckling*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Egeland, Helene & Johannisson, Jenny, (2003). *Inledning*. I Egeland, Helene & Johannisson, Jenny (red). *Kultur, plats och identitet*. Nr 3 SISTER. Nora: Nya Doxa.
- Eklund, Klas, (2011). *Grön kapitalism*. Nedladdad från: www.ohlininstitutet.org

- Elam, Ingrid (2012). *Inte en näring som andra*. I Elam, Ingrid (red), *Konstnären och kulturnäringarna*. Stockholm: Konstnärskommittén.
- Engdahl, Horace, (2012). *Cigaretten efteråt*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- EU2012DK, (2012). *Team Culture*. Nedladdad från: www.kum.dk/english/team-culture
- European Commission, (2007). *European cultural values,.. Special Eurobarometer #278*. Bryssel: European Union.
- European Commission, (2012). *Eurostat, Cultural Statistics, 2011 edition*. Bryssel: European Union.
- European Parliament, (2010): *Kulturella aspekter i EU:s yttre åtgärder*. Bryssel: European Union.
- Florida, Richard, (2004). *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
- Folkhälsoinstitutet, (2005). *Kultur för hälsa*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- <http://www.forskning.se/nyheterfakta/teman/kreativitet/tiofragorochsvar/>
- Harding, Tobias (2012, under utgivning). *Ideellt arbete i kultursektorn. En förstudie för Myndigheten för Kulturanalys*. Stockholm: Myndigheten för Kulturanalys
- Holden, John, (2008). *Democratic Culture – Opening up the Arts for Everyone*. Nedladdad från: www.demos.co.uk
- Högskoleverket, (2010). *Att fånga bildning*. Stockholm: Högskoleverket.
- INSEAD & WIPO, Dutta, Soumitra (red), (2012). *Global Innovation Index 2012. Stronger Innovation Linkages for Global Growth*. Fontainebleau: INSEAD.
- Intervju Ulla Carlsson, maj 2012
- Intervju Ulf Dalnäs, maj 2012
- Intervju Carolina Frände, juli 2012

Intervju Efva Lilja, juni 2012

Intervju Ozan Sunar, maj 2012

Intervju Jörgen Tholin, juli 2012

ITPS, (2008). *Kreativ tillväxt? En rapport om kreativa näringar i politik och statistik*. Stockholm: ITPS.

KEA, (2006). *The Economy of Culture in Europe*. Bryssel: KEA.

KEA, (2009). *The Impact of Culture on Creativity*. Bryssel: KEA.

Konstnärsnämnden, (2009). *Konstnärers inkomster – en statistisk undersökning av SCB inom alla konstområden 2004–2005*. Stockholm: Konstnärsnämnden.

Konstnärsnämnden, Elam, Ingrid (red). (2012). *Konstnären och kulturnäringarna*. Stockholm: Konstnärsnämnden.

KreaNord, (2012). *Tillväxt, kreativitet och innovation i Norden*. Köpenhamn: KreaNord.

Regionplane- och trafikkontoret i Stockholms län, (2008). *Kultur i regional utvecklingsplanering, Rapport 1:2008*. Stockholm: Regionplane- och trafikkontoret i Stockholms län.

www.kulturallians.se

http://www.kulturvast.se/kulturvast_templates/Kultur

Mahmood, Qaisar, (2007). *En illusion av förändring. Om mångfalds- och integrationsdiskursens framväxt*. I SOU 2007:50, (2007). *Mångfald är framtiden*. Stockholm: Regeringskansliet.

Mahmood, Qaisar (2012). *Jakten på svenskheten*. Stockholm: Natur och Kultur.

<http://www.mah.se/Forskning/omforskning/Organisation/Profiler/Nya-medier/>

Mazzarella, Merete, (2006). *Den Goda beröringen: om kropp, hälsa, vård och litteratur*. Stockholm: Bokförlaget Forum Nedladdad från panopticon.do.sapo.pt/43.html

Mazzarella, Merete, (2012). *Doktorn behöver litteraturens perspektivbyten*. Stockholm: Svenska Dagbladet.

www.musiksverige.se

- Myndigheten för tillväxtanalys, (2009). *Kulturnäringsar i svensk statistik. Rapport 2009:6*. Stockholm: Myndigheten för tillväxtanalys.
- NESTA, (2008). *Do the creative industries support innovation in the wider economy?* London: NESTA.
- Nielsén, Tobias & Nilsson, Sven (red), (2010). *Framtiden är nu. Kultursverige 2040*. Stockholm: Volante.
- Nielsén, Tobias & Portnoff, Lisa för Tillväxtverket, (2012). *Musikbranschen i siffror (rapport 0118)*. Stockholm: Tillväxtverket.
- Nielsén, Tobias, (2012) Nedladdad från:
<http://kulturekonomi.se/2012/01/10/aret-med-ett-skifte-i-kulturdiskussionen/>
- Nilsson, Sven, (2008). *Var finns kreativiteten, exemplet Skåne*. Malmö: Polyvalent.
- Nilsson, Åsa, (2011). *Kulturvanor i Sverige 1987 – 2010, SOM rapport nr 2011:23*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- OECD, (2005). *Culture and Local Development*. Paris: OECD.
- OECD, (2009). *The Impact of Culture on Tourism*. Paris: OECD.
- Radon House, (2011). *Press, pause, play*. Stockholm: Radon House.
www.regeringen.se/attractivkraft
www.regeringen.se/sb/D/6085/a/193088
- Region Skåne, Vårdgivarwebben, (2012). *Kultur på recept 2.0 – Skånemodellen*. Nedladdad från:
https://www.skane.se/sv/Webbplatser/Valkommen_till_Vardgivarwebben/Riktlinjer--metoder/Kultur-pa-recept/
- Riksantikvarieämbetet, (2012). *Trender i tiden: 2010–2015. Stockholm: Riksantikvarieämbetet*.
- Riksteatern, (2012). *Årsredovisning 2011*. Stockholm: Riksteatern.

- Sacco, Pier Luigi, (2011). *Culture 3.0: A New Perspective for the EU 2014 – 2020 Structural Funds Programming*. Nedladdad från: www.statenskulturrad.se.
- Schultz, Pontus & De Faire, Claes, (2012). *Kreativitet är det nya stålet*. Stockholm: Veckans Affärer, Resumé & Hillanders.
- SCB, (2012). *Trender och prognoser 2011, Befolkningen, utbildningen, arbetsmarknaden*. Nedladdad från: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/UF0515_2012A01_BR_AM85BR1201.pdf
- Schoug, Fredrik, (2009). *Humaniora i yrkeslivet*. Nedladdad från <http://www.ht.lu.se/upload/LUPDF/HT/anstalld/HumIYrk eslivet.pdf>
- SKL, (2011). *Att fånga platsens själ*. Stockholm: SKL.
- SOU 2009:16, (2009). *Kulturutredningen*. Stockholm: Regeringskansliet.
http://www.kulturradet.se/sv/verksamhet/Kultur-och-halsa/Intervjuer1/use_it_or_loose_it/
- Statens kulturråd, (2010). *Kulturen i siffror*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Statens kulturråd, (2012). *Budgetunderlag 2013–2015*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Stenström, Emma, (2010). *Komponera Världen*. I Nielsén, Tobias & Nilsson, Sven (red), (2010). *Framtiden är nu. Kultursverige 2040*. . Stockholm: Volante.
- Stockholms läns landsting, Regionplane- och trafikkontoret, (2008). *Hållbarhetsperspektiv i regional utvecklingsplanering. Rapport 11:2008*. Stockholm: Stockholms läns landsting.
- Strannegård, Lars (2007). *Förord*. I Strannegård, Lars (red),. *Den omätbara kvaliteten*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Svenskt Näringsliv (2011). *Konsten att strula till ett liv. Om ungdomars irrvägar mellan skola och arbete*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.

- www.svensktnaringsliv.se/fragor/europa/vill-se-frihandel-nu_156124.html
- Sörlin, Sverker (red) (2003). *Kulturen i kunskapssambället*. Nr 6 SISTER. Nora: Nya Doxa.
- Tan, Lisa, (2012). *A year or so of artistic research*. Stockholm.
- Throsby, David, (2010). *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge: Cambridge University Press
- Ugglå Kristensson, Bengt, (2011). *Bara humaniora kan få ekonomin på rätt väg igen*. Stockholm: Svenska Dagbladet.
- Ungdomsstyrelsen, (2011). *När var hur – om ungas kultur. En analys av ungas kulturutövande på fritiden*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Wahlqvist, Evelina, (2010). *Mellanrummen*. I Nielsén, Tobias & Nilsson, Sven (red), (2010). *Framtiden är nu. Kultursverige 2040*. Stockholm: Volante.
- Wannås, (2012). *Guide Wannås Konst 2012*. Wannås: Stiftelsen Wannås Utställningar.
- Wiklund, Ulla, (2009). *När kulturen knackar på skolans dörr*. Stockholm: Sveriges utbildningsradio.
- Wingårdh, Gert & Waern, Rasmus, (2010). *När ljuset har huvudrollen. I Strannegård, Lars (red)*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Zaremba, Maciej, (2012). *Skogen vi ärvde*. Stockholm: Dagens Nyheter.

Samtal

Under arbetet med denna underlagsutredning rapport har jag haft förmånen att få resonera med flera företrädare för kulturlivet – från myndigheter, kulturinstitutioner och enskilda konstnärer. Samtalen har varit mycket värdefulla – de tankar och bedömningar som framförs i texten är dock mina egna.

Stort tack till: Pia Areblad / Tilt, Ester Barinaga / docent och verksamhetsledare, Lotta Brilioth Björnstad / Statens kulturråd, Ulla Carlsson / Nordicom, Ulf Dalnäs / Göteborgs universitet, Lisebet de Letter / DG Reggio, Birgitta Englin / Riksteatern, Carolina Frände / Stockholms stadsteater, Tobias Harding / Linköpings universitet, Katarina Höög / Kulturdepartementet, Siv Junback / Statens kulturråd, Philippe Kern / KEA, Anne Kolmodin / Tillväxtverket, Ann Larsson / Konstnärsnämnden, Efvä Lilja / Danshögskolan, Ulrika Lindblad / Stockholms stads kulturförvaltning, Fredrik Linder / Kulturdepartementet, Karin Lindgren/ DIK, Leif Magnusson / Mångkulturellt Centrum, Benny Marcel / Statens kulturråd, Erica Månsson / Region Halland, Tobias Nielsén / Volante, Sven Nilsson / Polyvalent, Robert Nilsson / Kulturdepartementet, Sylvain Pasqua / EU kommissionen Monica Pourshahidi / Arkitekturmuseet, Yvonne Rock / konsult, Hans Ruin / Södertörn högskola, Mikael Schultz / Kulturdepartementet, Claus Schultze / DG Reggio, Henrik Selin / Kulturråd i Bryssel, Ozan Sunar / Moriska paviljongen, Jörgen Tholin / Högskolan på Gotland, Henrik Toremark / Kulturdepartementet, Chris Torch / Intercult, Stina Westerberg / Statens musikverk, Keith Wijkander / konsult, Ulla Wiklund / konsult, Johanna Wistedt / Arbetsmarknadsdepartementet, Erik Åström / Statens kulturråd.

Ett alldeles särskilt tack framförs till Claes Eriksson på Kulturdepartementet.

Framtidskommissionens ledamöter

Framtidskommissionen utsågs av regeringen i november 2011. Syftet med Framtidskommissionen är att identifiera de viktiga samhällsutmaningar som Sverige står inför på längre sikt och att bidra till en mer framtidsinriktad debatt. Kommissionens slutsatser kommer att presenteras i en rapport våren 2013.

Inom ramen för Framtidskommissionen ska fyra särskilda framtidsutredningar genomföras, vilka ska fokusera på (1) den demografiska utvecklingen, (2) integration, jämställdhet, demokrati och delaktighet, (3) hållbar tillväxt i globaliseringens tid samt (4) rättvisa och sammanhållning.

Som ett led i Framtidskommissionens arbete har också ett antal rapporter beställts som ska belysa olika frågor med relevans för Sveriges framtida samhällsutmaningar. Detta är en av dessa rapporter.

Ordförande för Framtidskommissionen är statsminister Fredrik Reinfeldt, och huvudsekreterare och kanslichef är professor Jesper Strömbäck. Övriga ledamöter är:

- Jan Björklund, utbildningsminister
- Göran Hägglund, socialminister
- Annie Lööf, näringsminister
- Viveca Ax:son Johnson, styrelseordförande i Nordstjernen
- Klas Eklund, seniorekonom på SEB och adjungerad professor
- Helena Jonsson, ordförande i LRF
- Eva Nordmark, ordförande i TCO

Framtidskommissionens ledamöter

- Mernosh Saatchi, VD Humblestorm
- Johan Rockström, professor i naturresurshushållning
- Lars Trägårdh, professor i historia
- Pekka Møllergård, högskolerektor och docent
- Stina Westerberg, generaldirektör Statens musikverk

Är framtiden kulturens re-renässans?

EVA BERGQUIST

Kulturen spelar en viktig roll för samhällets utveckling. Allt mer uppmärksammas de kulturella och kreativa näringarnas ekonomiska betydelse. Men kulturen har även andra ekonomiska och sociala effekter som är viktiga för samhället, och som utgör en del av svaren på vår förmåga att möta globaliseringens och kunskapsekonomins utmaningar. Det handlar om kulturens roll i staden, i skolan och som socialt kitt; om kulturen som kan skapa attraktionskraft för städer och regioner, liksom bidra till vår tids berättelse. Även om dessa effekter inte i varje enskilt fall nödvändigtvis är nya, blir de allt viktigare i takt med samhällsutmaningarnas tilltagande komplexitet. Kulturens nya gränssnitt och den ökande insikten om att kultur inte alltid är oförenligt med ekonomisk mätbarhet bidrar till att kulturlandskapet förändras. Det finns en potential i den kulturbaserade kreativiteten och den nya deltagarkulturen som ännu inte uppmärksammas fullt ut. Hur kan politiken i högre utsträckning värna och stärka de krafter som kulturen förmedlar – för kreativiteten och tillväxten, för den sociala sammanhållningen och välbefinnandet?

Eva Bergquist är departementsråd på Kulturdepartementet och har varit kulturråd vid Sveriges ambassad i Washington, D.C. Eva Bergquist är även styrelseledamot i Thielska Galleriet.

Fritzes

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-598 191 90 Fax 08-598 191 91 order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

ISBN 978-91-38-23793-9